

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувач кафедри права, національної безпеки
та європейської інтеграції
д. ю. н., проф. Величко Л.Ю.

/Підпис/

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»
281 Публічне управління та адміністрування
28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, групи ППГД-23 _____ А.Є. Кашаба

Науковий керівник

д. держ. упр., доц. _____ Т.В. Ковальова

Харків – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ.....	8
1.1 Сфери поширення корупції та особливості її сучасного стану	8
1.2 Ефективні практики запобігання та протидії корупції: досвід для України.....	16
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	28
2.1 Аналіз стану і ефективності антикорупційної політики України	28
2.2 Нормативно-правова база та інституціональна система запобігання і протидії корупції в Україні.....	41
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	51
3.1 Принципи, цілі і пов’язані з ними заходи.....	51
3.2 Сценарії та ризики втілення стратегії.....	61
ВИСНОВКИ.....	67
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	71

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ВВП	Внутрішній валовий продукт
МВФ (IMF)	Міжнародний валютний фонд
ЄС	Європейський Союз
USAID	Агентство США з міжнародного розвитку
GRECO	Група держав проти корупції
ЗМІ	Засоби масової інформації
ACN	Антикорупційна мережа Східної Європи та Центральної Азії
IACAP	Стамбульський антикорупційний план дій по боротьбі з корупцією
CPI	Індекс сприйняття корупції
KICAC	Корейська незалежна комісія проти корупції
ACRC	Комісія з боротьби з корупцією та захисту прав громадян
СРІВ	Бюро розслідувань корупційних дій Сінгапуру
ПДВ	Податок на додану вартість
ККУ	Кримінальний кодекс України
ЗСУ	Збройні сили України
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
ВАКС	Вищий антикорупційний суд
ДБР	Державне бюро розслідувань
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
САП	Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ВСТУП

Актуальність теми. Корупцію визначають різними способами, кожному з яких бракує певного аспекту. Кілька років тому питання визначення поглинало велику частину часу, витраченого на обговорення корупції на конференціях і зустрічах. Найпопулярнішим і найпростішим визначенням корупції є те, що це зловживання державною владою для приватної вигоди. Саме таке визначення використовується у Світовому банку. З цього визначення не слід робити висновок про те, що корупція не може існувати в діяльності приватного сектора. Особливо у великих приватних підприємствах це явище чітко існує, як, наприклад, у закупівлях або процесу найму працівників. Вона також існує в приватній діяльності, що регулюється державою.

Більш нейтральне визначення полягає в тому, що корупція - це навмисне недотримання принципу вільних відносин, спрямоване на отримання певної вигоди від такої поведінки для себе або пов'язаних осіб [46].

Корупція виникає тоді, коли люди, котрі отримують за роботу гроші з державного бюджету, дають або беруть хабарі, подарунки або послуги, зловживають своїм службовим становищем, користуються своїм впливом заради своєї особистої вигоди або ж проявляють, наприклад, протекціонізм чи кумівство. Таким чином, корупція не обов'язково передбачає передачу грошей чи подарунків, але вона практично завжди передбачає зловживання службовим становищем в особистих інтересах.

Економічні втрати України від корупції складають мінімум 2% ВВП на рік. Про це заявляв постійний представник Міжнародного валютного фонду в Україні Йоста Люнгман під час виступу на Ukrainian Investment Forum в Києві ще в 2017 році. "В Україні не проводиться суттєва боротьба з корупцією. Корупція

обходиться Україні в 2% економічного зростання, отже, боротьба з нею – це питання економічного процвітання”, - сказав він [4].

Неодноразово всі президенти України, особливо це стосується Петра Порошенка і Володимира Зеленського, заявляли про «нульову толерантність до корупції». Навіть більше, колишній прем'єр Арсеній Яценюк і теперішній президент Володимир Зеленський запевняли громадян України і міжнародних партнерів, що корупція на верхньому рівні вже переможена і залишилась тільки в середніх і нижніх ланках управлінського держапарату.

Одна проблема. Політики в своїх запевненнях чітко не окреслювали рамки верхнього, середнього і нижнього рівня, тому дуже важко зрозуміти, де ж конкретно вже подолана корупція. І якщо це так, то чому цей досвід не застосовується для подолання корупції рівнями нижче.

Підставою для розробки стратегії боротьби з корупцією є низькі темпи реалізації антикорупційної політики, недовіра до роботи створених антикорупційних органів, їх низька ефективність і відсутність наявних результатів, які гарно викладаються на папері, але не відчутні для більшості громадян України. Дослідженню концептуальних засад державної політики України у сфері запобігання і протидії корупції присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених А.М. Михненко, Т.В. Ковальова, Ч. Хаус (Chatham House), О.О. Онищук, І.А. Дьомін, А.А. Приходько, І.О. Наливайко та ряд інших. На важливості врахування зарубіжного досвіду боротьби з корупцією наголошують О.Г. Мельник, Я.Ю. Швидкий, Н. Задирака, І.В. Коруля, Т.М. Супрун та інші.

Актуальність складання (удосконалення) концепції стратегії розвитку боротьби з корупцією підкреслюється тим, що корупція в Україні суттєво сповільнює її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій [38]. Крім того, що є більш важливим в умовах війни, корупція призводить до падіння обороноздатності,

деградації керівних кадрів державних установ і військових підрозділів, падінню віри в перемогу над агресором і зневіри в спроможність існування держави загалом.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування та розробка стратегії запобігання і боротьби з корупцією в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі *завдання*:

- дослідити сфери поширення і особливості сучасної корупції;
- розглянути зарубіжний досвід протидії корупції та обґрунтувати доцільність імплементації його елементів систему запобігання і протидії корупції в Україні;
- охарактеризувати стан і ефективність впровадження антикорупційної політики України;
- розглянути нормативно-правову базу та інституціональну систему запобігання і протидії корупції в Україні;
- розглянути соціально-економічні і політичні аспекти корупції в Україні;
- сформулювати стратегічні принципи, цілі і пов'язані з ними заходи для вдосконалення і підвищення ефективності антикорупційної політики України;
- проаналізувати сценарії та ризики втілення запропонованої антикорупційної стратегії сценарії втілення запропонованої стратегії.

Об'єкт дослідження – державна антикорупційна політика України.

Предмет дослідження – організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції в Україні.

Методи дослідження. У магістерській роботі використовувався комплекс загальноприйнятних і спеціальних методів проведення наукових досліджень - теоретичного узагальнення, порівняння і системного аналізу, спрямованих на отримання об'єктивних та достовірних результатів, що дозволили з'ясувати основні тенденції, механізм і організаційно-правові засади боротьби з корупцією в

Україні та світі. За допомогою причинно-наслідкового аналізу було виявлено причини і наслідки незадовільного стану в системі запобігання і протидії корупції. Методи наукової абстракції, описового моделювання й узагальнення, а також прогностичний метод застосовані для формулювання принципів, цілей і пов'язаних з ними заходів. Прогностичний метод застосований для оцінки сценаріїв впровадження запропонованої антикорупційної стратегії, оцінки ризиків, формулювання висновків, рекомендацій і пропозицій.

Інформаційною основою дослідження слугували офіційні публікації і звіти Transparency International, МВФ, GRECO, USAID, Atlantic Council; законодавчі та нормативні акти органів державної влади; навчальні посібники, статті, публікації в ЗМІ; офіційні сайти антикорупційних органів; офіційні статистичні дані, дані загальнодержавних опитувань, що характеризують ефективність реалізації антикорупційної політики.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення, висновки та рекомендації магістерської роботи мають практичне значення та можуть бути враховані при формуванні та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції на загальнонаціональному рівні, а також на рівні місцевих органів публічної влади.

РОЗДІЛ 1

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

1.1. Сфери поширення корупції та особливості її сучасного стану

Небезпека корупції проявляється у різних сферах: політичній, економічній, правовій, соціальній і військовій.

Корупція в політичній сфері

Політична корупція завдає серйозної шкоди демократичному устрою суспільства. Як сказав ще 1777 р. видатний англо-ірландський державний діяч Едмунд Берк: «Свобода не може існувати довгий час у суспільстві, де процвітає корупція» [2]. І хоча корупція не обов'язково призводить до краху демократії, вона, безперечно, викликає її деградацію. Очевидно, що корупціонери при владі ніколи не допустять свободи слова, появи серйозної опозиції і проведення вільних виборів, які можуть похитнути їхню владу.

Політична небезпека корупції виражається насамперед у зниженні довіри суспільства до владних інститутів та значно зменшує рівень функціонування державного апарату.

Це призводить до:

- 1) втрат державного бюджету, що унеможливорює повноцінну реалізацію функцій держави;
- 2) падіння рівня кваліфікації державних службовців внаслідок корупційної кадрової політики (кумівства);
- 3) падіння авторитету органів публічної влади серед населення.

У крайньому випадку синергія цих факторів може призвести до соціально-політичних потрясінь. Революція роз в Грузії, Помаранчева революція 2004-2005 років і Майдан 2013-2014 років є прикладами такого розвитку подій.

Корупція в економічній сфері

Величезну шкоду, яку завдає корупція в економічній сфері, насамперед можна оцінити у збільшенні вартості економічних угод. Як зазначають дослідники - щойно можливість отримання особистої вигоди стає реальністю, убік відходять усі законні критерії укладання договору: вартість, якість, умови постачання тощо. Усе це призводить до різкого завищення вартості всіх товарів та послуг, вироблених чи наданих в країні. Причому сам підприємець від хабарів може і не потерпати напряду, а натомість закладає втрати від хабарів у ціну товару. Це призводить до того, що платником корупційної складової стає пересічний громадян, тому, попри всі зусилля, країна з розвиненою корупцією, ніколи не досягне гідного рівня економіки і добробуту громадян, за винятком невеликого прошарку корупціонерів і бізнесменів, що користуються корупційною рентою на взаємовигідних умовах. Це підтверджують численні дослідження обсягів нелегальних фінансових витоків із країни, які не спів підставні із станом економіки.

Журналісти-розслідувані регулярно публікують статті про незаконні фінансові потоки олігархів (включно з відмиванням грошей за кордоном), навіть у ЄС [37].

У звіті “Comparative analysis of the fiscal effect of tax evasion/avoidance instruments in Ukraine” наданом Інститутом соціально-економічних трансформацій (Institute of Social and Economic Transformation) в 2020 році, оцінюється вартість ухилення від сплати податків через офшори щонайменше в один мільярд євро на рік [33].

Таким чином, корупція в економічній сфері призводить до деградації економіки, зuboжіння громадян і посилення соціальної нерівності. Хоча, слід зазначити, є і виключення, що тільки підтверджують правило.

Наприклад, з початку 70-х років минулого сторіччя економіка Південної Кореї набула бурхливого розвитку і модернізації, в тому числі за рахунок корупції, коли великим компаніям (чобоям), що належали персонам, наближеним до тодішніх диктаторів, надавались великі податкові пільги і державні субсидії. Але варто зазначити, що ця модель вичерпала себе до початку 21 сторіччя і стала на заваді розвитку держави і економіки. І зараз Південна Корея є фронтменом і прикладом боротьби з корупцією для решти країн, що намагаються її подолати.

Корупція в правовій сфері.

Корупція у правовій сфері значною мірою пов'язана з корупцією в політичній і економічній сферах за винятком корупційних дій правоохоронців і суддів, напряду не пов'язаних з впливом на політику і економіку. Так би мовити, “надання послуг” конкретному громадянину по закриттю кримінальної або цивільної справи, розвалу або вирішенню спірного питання на користь конкретного громадянина. Всім відома такса за рік зменшення тримання під вартою у судовому вирокі, ні для кого не є секретом процедура амністії в Україні теж має свою ціну. Це призводить до того, що суддівська мантія в нашій країні теж не безкоштовна, а її ціна залежить від місцерозташування суду і його різновиду. Враховуючи масовість і системність цього явища не можна не звертати увагу на цю проблему.

Корупція в соціальній сфері.

До корупції в соціальній сфері можна віднести корупцію в установах охорони здоров'я, пенсійного забезпечення і закладах освіти. Корупція супроводжує вас протягом всього життя від народження (пологи в Україні теж не безкоштовні), дитячого садочка, школи, вишу, оформлення пенсії і організації похорон. Загальновідомі приклади вимагання хабаря за проведення

“безкоштовної” операції, оформлення інвалідності, запис до дитячого садочка і школи, вступ до вишу (до введення ЗНО), здача екзаменів у виші, тощо. Зазвичай корупціонер отримує умовний або адміністративний вирок, що зводить нанівець майбутні спроби викриття цих злочинів. Тому такі розслідування є досить непопулярним серед правоохоронців. Великих зірок і грошей на цьому не заробиш, адже притягання до відповідальності корупціонерів самими правоохоронцями розглядається як спосіб поліпшити своє матеріальне становище і розслідування невеликих правопорушень, на якому неможливо “заробити” правоохоронцям нецікаві.

Крім того, виявлення, документування і правозастосування фактів корупції у соціальній сфері є досить складною справою. Ще за часів Радянського Союзу були проблеми з правозастосуванням до такого роду порушень, оскільки, наприклад, хабар в медицині зазвичай розглядався не як корупційна дія, а як подяка пацієнта. Але це не може бути виправдовувати це явище.

Детально аспекти корупції в соціальній сфері розглядаються в розділі 2 звіту НАЗК “Corruption in Ukraine 2022: understanding, perception, prevalence” [35].

Корупція у військовій сфері.

Корупція у військовій сфері, особливо під час війни, вочевидь, є найболючішою проблемою. Її наслідки призводять до зриву мобілізаційних заходів, перебоїв у постачанні військовою техніки, проблем у розгортанні військового виробництва і, що мабуть найбільш важливо, до деградації військового керівництва, коли призначення на командні посади відбувається за принципом кумівства, дружби або прямої оплати. Не кажучи вже про те, що корупціонер у війську є легкою здобиччю ворожої розвідки. Як наслідок, корупція у військовій сфері знижує обороноздатність, що зрештою може призвести до втрати державного суверенітету.

Особливості сучасної корупції.

Сучасна корупція має низку особливостей, що значно підвищують її небезпеку для держави.

Інституціалізація.

Інституціалізація корупції – це коли поодинокі корупційні правопорушення окремих осіб перетворюються на звичне масове явище, яке стає звичним елементом політичної і соціально-економічної системи країни. Особливо під час переформатування всіх сфер суспільних відносин корупція здатна глибоко впровадитись у структури влади та економіки, як це було в нашій країні на початку 90-х років після розпаду Радянського Союзу і набуття Україною незалежності. В ті роки проводилась приватизація державних підприємств в Україні, що призвело до такої корупції, про яку почали говорити, як про суспільне явище. Майже вся державна власність і активи, що підлягали приватизації, була придбана за безцінь за корупційними схемами. Для утримання отриманих таким чином активів нові власники сприяли побудові системи корумпування політиків і державних службовців високого рівня для контролю держави.

Системність та вертикальна інтегрованість.

Інституціалізація корупції породила к системність та вертикальну інтегрованість. Ні для кого не секрет, що корупція в Україні побудована за принципом вертикально-інтегрованого бізнесу, коли частина корупційних грошей (прибутку), зібраних на нижніх ланках держапарату, передається на наступний вищий рівень за принципом «піраміди». В свою чергу вищий рівень жорстко контролює нижчий і забезпечує його прикриття. Зазвичай під час антикорупційних розслідувань не вдається дійти до самого верху такої «піраміди». Тому, коли очільники держави рапортують про подолання корупції в вищих ешелонах влади, важко повірити, що корупційний грошовий потік знизу наверх був повністю зупинений і його більше неможливо відновити.

Вертикально-інтегрована структура корупції в Україні не є секретом навіть для наших міжнародних партнерів. «Захоплення держави» політичними та економічними елітами, що спаяні корупцією, яка в свою чергу має пірамідальну структуру та вкорінена в систему управління державою та економіку, розглядається як специфічна риса корупції в Україні [48]. І Міжнародний валютний фонд (МВФ), і уряд України визнали опір структурним реформам з боку цих еліт [46; 47].

Зрощення з організованою злочинністю.

З 90-х років минулого століття відбулося зрощення корупційної і загальнокримінальної організованої злочинності. Організована злочинність забезпечує ефективність та безпеку корупційних схем, не гребуючи відверто кримінальними методами, такими як, заказні вбивства, залякування свідків, здирство, викрадення людей. У складі сучасних корупційних мережевих структур виділяються три елементи:

- групи посадових осіб, які забезпечують ухвалення вигідних рішень на замовлення;
- комерційні чи фінансові структури («замовники»), що користуючись одержані пільги, перетворюють їх у гроші, активи та інші матеріальні цінності;
- групи захисту діяльності корупційних об'єднань, що складаються з працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів та учасників кримінальних структур.

Усе це дозволяє організованій злочинності, що обслуговує корупціонерів, вбудовуватися в суспільні відносини і перейти на новий рівень, коли вона спроможна істотно впливати на економіку та політику.

Масштабність.

Transparency International визначає велику корупцію (grand corruption) як «зловживання владою на високому рівні, яке приносить користь небагатьом за рахунок багатьох і завдає серйозної та широкомасштабної шкоди окремим особам

і суспільству». В Україні вона ґрунтується на неформальних зв'язках між урядовцями, членами парламенту, прокурорами, суддями, правоохоронними органами, керівниками державних підприємств та політиками [43].

Масштабна корупція, яка є наслідком слабого верховенства права та широкого впливу олігархів, суперечить цінностям ЄС і є головною перешкодою для розвитку України [42]. Корупція на високому рівні перешкоджає конкуренції та зростанню економіки країни.

Типова схема корупційного впливу великого бізнесу на політиків і представників влади високого рівня в Україні представлена на рисунку 1.1

Рисунок 1.1 - Схема корупційного впливу великого бізнесу на політиків і представників влади високого рівня в Україні [42].

Глобалізація.

Процеси глобалізації модернізували корупційну діяльність. Незважаючи на зусилля міжнародної спільноти офшорні зони і сучасні банківські технології переказу грошей і поява слабо контрольованого ринку цифрових активів і криптовалют значно розширили можливості корупціонерів по укриттю грошей і активів, набутих злочинним шляхом.

У світі багато держав, які принципово не виконують норми міжнародного права, сам факт існування яких значною мірою залежить від надходження грошей нажитих кримінальним або корупційним шляхом. Всі пам'ятають скандал з витоком архіву документів за останні 40 років панамської компанії Mossack Fonseca, що займалася реєстрацією та супроводженням офшорів [39].

І це не поодинокі явище і вочевидь притаманне не тільки маленьким острівним державам і слаборозвиненим країнам, а й зовні респектабельним країнам Європи, таким як Австрія, Швейцарія, Люксембург, Ватикан, князівство Монако, Сан-Маріно і Андорра. Тільки відсутність політичної волі не дозволяє викрити діяльність цих країн (саме країн, а не окремих сегментів бізнесу), у відмиванні грошей. Так, наприклад, дослідження ролі Швейцарії і Ватикану, які за часів другої світової війни були майже єдиними у світі, що надавали “офшорні” послуги, у відмиванні грошей і підтримці економіки нацистської Німеччини, ще чекає своїх розслідувачів.

Освіченість.

Корупційна злочинність стала високоінтелектуальною, що виражається як у створенні витончених схем скоєння злочинів, так і уникнення від відповідальності. Ті часто мізерні покарання, які отримують члени злочинних угруповань – це результат продуманої системи безпеки, яка розробляється стосовно тієї чи іншої злочинної схеми. До послуг затриманих корупціонерів найкращі адвокати. В рамках цієї діяльності відбувається чітко скоординована взаємодія різних сил: від кампаній у пресі, до погроз або підкупу працівників

судово-прокурорських органів з метою мінімізації покарання, або взагалі звільнення від нього. Від корупціонера, що був викритий, потрібно тільки одне: нічого не розкривати і нікого не здавати, тому вже нікого не дивують мінімальні строки покарання для осіб, які вчинили значні корупційні злочини.

Розширення «зон впливу».

Сучасна корупція значно розширює «зони впливу» на ті сфери, які раніше від неї були закриті. Йдеться про суди, прокуратуру і органи державної безпеки. Є приклади прямого впровадження представників організованої злочинності до цих структур, починаючи з вступу до відомчих навчальних закладів. Закритість і нерідко корупційність кадрової політики правоохоронних і силових структур сприяє стрімкій кар'єрі цих осіб і отриманню високих керівних посад.

1.2 Ефективні практики запобігання і протидії корупції: досвід для України

Розбудова ефективної системи запобігання корупції в Україні неможлива без урахування успішних стратегій боротьби з корупцією в інших країнах [14].

Розглянемо приклади трьох країн, які досягли вражаючих результатів у боротьбі з корупцією, досвід яких буде корисним в боротьбі з корупцією на системному рівні в Україні. Попри розбіжності у заходах втілення антикорупційної політики, їх об'єднує системний підхід, що поєднує законодавчі ініціативи, незалежність антикорупційних органів, участь громадянського суспільства, прозорість у діяльності державних інститутів і політична воля.

Південна Корея.

Антикорупційна політика Південної Кореї є однією з найуспішніших у світі, адже країна за останні десятиліття значно покращила свої позиції у рейтингу

сприйняття корупції. Це досягнуто завдяки комплексному підходу до боротьби з корупцією, який включає законодавчі, інституційні та культурні зміни.

Минулого року Південна Корея посіла 32 місце серед 180 країн світу за рівнем корумпованості країни, набравши 63 бали. Це на одну позицію вище, ніж у 2022 році і є найкращим показником за всю історію. У корейській філії Transparency International зазначили: «Південна Корея покращила свої показники і отримала найвищий бал за всю історію. Лідером рейтингу стала Данія (90 балів). На другому рядку розташувалися Фінляндія (85 балів) та Нова Зеландія (87 балів) [34].

Кейс Південної Кореї цікавий тим, що, до 90-х років не приділялося особливої уваги корупції. Початком боротьби з корупцією вважається 2002 рік, коли був створений і почав працювати центральний орган, який займається виявленням і запобіганням корупції - Корейська незалежна комісія проти корупції (KICAC), з 2008 року Комісія з боротьби з корупцією та захисту прав громадян (ACRC). Отже, можна вважати, що Україна і Південна Корея були на одній стартовій позиції.

Хронологія розвитку антикорупційної політики Південної Кореї з 1990 року представлена на рисунку 1.2.

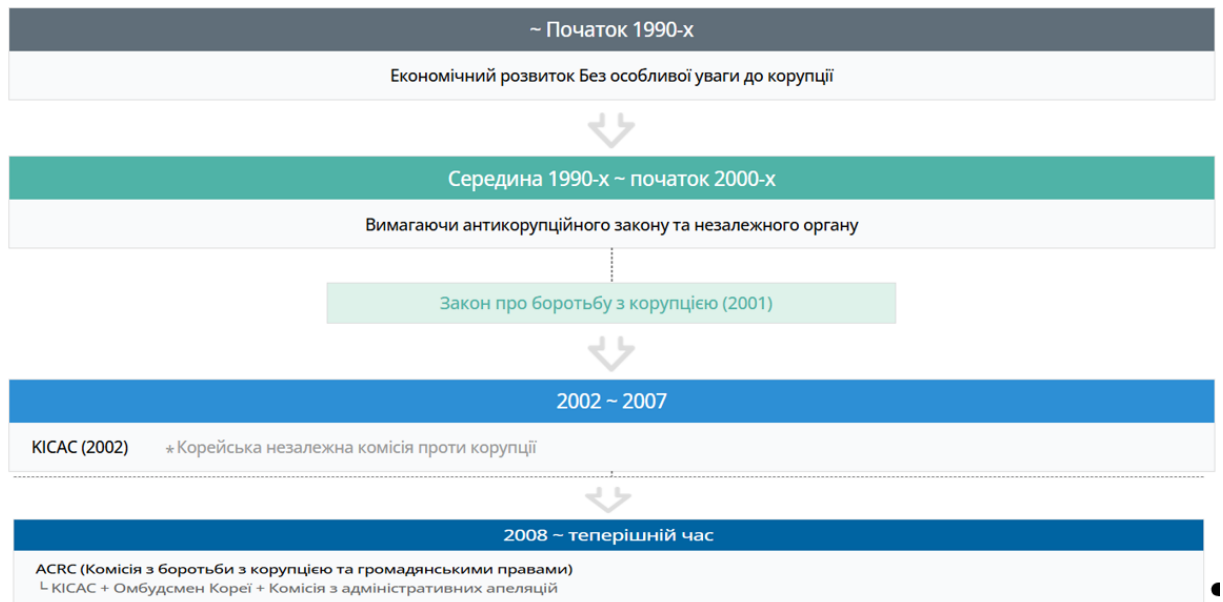

Рисунок 1.2 - Хронологія розвитку антикорупційної політики Південної Кореї з 1990 року [10]

Прокуратура та поліція активно співпрацюють у розслідуванні великих корупційних справ. Служба фінансового нагляду (FSS) контролює фінансові установи для запобігання корупції у фінансовому секторі.

Як антикорупційний орган, АСРС виконує як превентивні функції, так і реагування у відповідності до принципів антикорупційної політики Південної Кореї, що представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1- Принципи антикорупційної політики Південної Кореї [10]

Профілактичні заходи	Заходи реагування
<ul style="list-style-type: none"> • Проведення оцінки доброчесності • Проведення оцінки корупційних ризиків • Керівний кодекс поведінки державних службовців • Проведення антикорупційних тренінгів 	<ul style="list-style-type: none"> • Опрацювання повідомлень про корупцію • Виявлення та усунення порушень Кодексу поведінки • Захист і винагорода викривачів

Профілактичні заходи включають антикорупційне навчання, оцінку доброчесності, кодекс поведінки державних службовців та оцінку корупційних

ризиків. Заходи реагування включають розгляд повідомлень про корупцію, викриття порушень кодексу поведінки, забезпечення захисту та винагороди для тих, хто повідомляє про корупцію та порушення суспільних інтересів.

Південна Корея займає жорстку позицію щодо боротьби з корупцією на всіх рівнях влади. Судові вироки по корупційним злочинам дуже суворі і демонструють нетерпимість до корупції як в державному управлінні, так і бізнесі незважаючи на посаду держслужбовця і рівень лідерів бізнесу. Окрім тюремних строків, часто присуджують штрафи на мільйони доларів.

Ось декілька показових кейсів. Колишню президентку Кореї в 2013-2017 Пак Кин Хе було засуджено до 24 років ув'язнення та штрафу в розмірі 18 мільярдів вон (це майже 17 мільйонів доларів) за хабарництво і зловживання владою. Цікаво, що корейське законодавство передбачає більш суворе покарання - прокурори просили про 30-річне ув'язнення та штраф у розмірі 118,5 мільярда вон (це близько 112 мільйонів доларів). В цій справі вражає не тільки результативність, а і швидкість розгляду. Від висунення звинувачення до судового вироку пройшло менше 8 місяців, що для антикорупційного впровадження такого рівня є рекордом. Відлунням цієї справи було засудження 2021 році віце-голови Samsung до 2,5 років за хабарі, пов'язані зі справою Пак Кин Хе. [27]

Була побудована система захисту та винагороди для викривачів корупції. Будь-хто анонімно може подати звіт або подати заявку на консультацію щодо корупційного акту, діяння, що завдає шкоди суспільним інтересам, порушення Закону про неправомірне зловживання та підкуп через спеціальний веб-портал Clean Portal [18].

Як бачимо зі статистичних даних, представлених на рисунку 1.3 громадяни Південної Кореї довіряють антикорупційним органам – активно рапортують про випадки корупції. Пік прийшовся на 2019 і 2020 роки, коли було подано близько 10000 звернень.

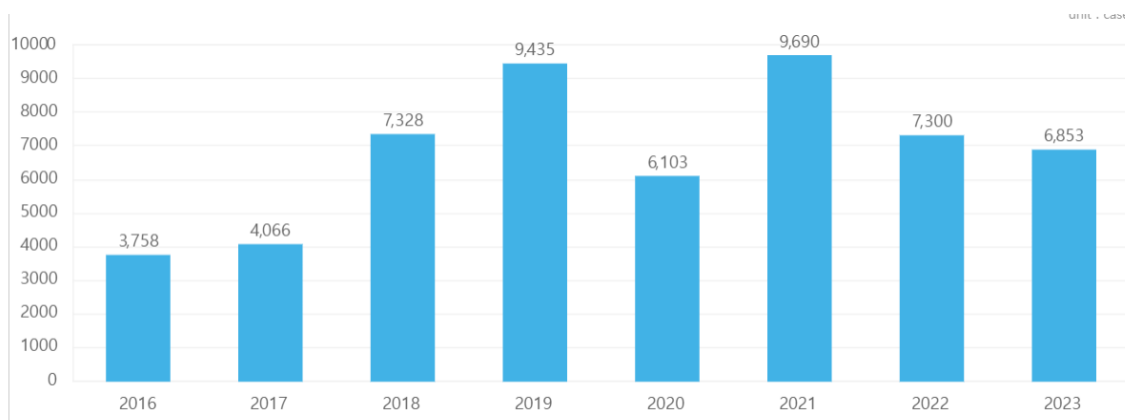

Рисунок 1.3 - Статус надходження повідомлень про випадки корупції від громадян Південної Кореї на портал Clean Portal [18]

Усі звернення громадян розглядаються в уповноважених органах. Як бачимо з даних статистики, представлених на рисунку 1.4 за 2002-2023 роки було розглянуто 91074 звернення і по всіх було проведено належне розслідування.

Рисунок 1.4 - Статус розгляду повідомлень про випадки корупції від громадян Південної Кореї на портал Clean Portal [18]

Що цікаво, ACRC надає інформаторам винагороду до 3 мільярдів корейських вон (близько 3 мільйонів доларів США), якщо їх звіт про корупцію

безпосередньо сприяв відновленню або збільшенню доходів або скороченню витрат державних установ. Крім того, якщо повідомлення про інформування спричиняє збитки або витрати, пов'язані з лікуванням, переїздом, судовим розглядом, втратою заробітної плати або з інших причин, ACRC надає кошти на допомогу.

У 2020 році один із викривачів отримав понад 600 мільйонів вон (близько 450 тисяч доларів США) за інформацію, що призвела до розкриття великої корупційної схеми у державному секторі. Викривачі, які повідомляють про ухилення від податків, також можуть отримувати грошову винагороду.

Велику увагу приділяють профілактиці. Щороку ACRC оцінює рівень доброчесності організацій державного сектору шляхом опитування співробітників і громадян, які мали особистий досвід роботи з державними службами. ACRC також оцінює антикорупційні ініціативи громадських організацій. Основною метою цих оцінок є заохочення громадських організацій до добровільних зусиль для подолання корупційних проявів корупційних дій.

Закон про неправомірне прохання та підкуп став гарантією чесного виконання державних обов'язків державними службовцями та забезпечення довіри людей до державних установ шляхом викорінення неналежного прохання та отримання грошей або цінностей.

Щоб посилити етику на державній службі, у лютому 2003 року ACRC прийняв Кодекс поведінки державних службовців як етичне керівництво для державних службовців. Було впроваджено 10 стандартів поведінки щодо запобігання конфлікту інтересів серед державних службовців,

Завдяки цим заходам Південна Корея змогла підвищити рівень довіри до уряду та значно знизити рівень корупції. Процес вдосконалення антикорупційної політики триває з урахуванням нових викликів.

Сінгапур.

Сінгапур є яскравим прикладом країни, яка за короткий час реформувала свої органи державної влади та пододала високий рівень корупції. Як результат – Сінгапур сьогодні одна із найбільш прозорих і найменш корумпованих держав світу. Цей успіх був досягнутий завдяки комплексному підходу, що охоплює суворе законодавство, незалежні органи боротьби з корупцією, політичну волю та культуру нетерпимості до корупції.

До здобуття незалежності у 1965 році у Сінгапурі корупцією були просякнуті всі рівні влади. Переломним моментом стала політика уряду Лі Куан Ю, який боротьбу з корупцією зробив головним пріоритетом. На запитання, як перемогти корупцію, він відповідав так: «Почніть із того, що посадить за ґрати трьох своїх друзів. Ви точно знаєте, за що і вони знають, за що». І це були не просто красиві слова. За корупційні злочини до кримінальної відповідальності притягли велику кількість чиновників всіх рівнів, серед яких були його друзі і родичі. Багато корупціонерів були вимушені емігрувати або покінчили життя самогубством.

Сінгапурські антикорупційні детективи з Бюро розслідування корупційних дій СРІВ (Corrupt Practices Investigation Bureau), створеного ще у 1952 році, мають дуже широкі повноваження і достатнє фінансування, що дозволяє реагувати на всі, навіть анонімні, сигнали про корупцію. Серйозність ставлення до таких сигналів ілюструє заголовна веб-сторінка Бюро, скріншот якої представлений на рисунку 1.5.

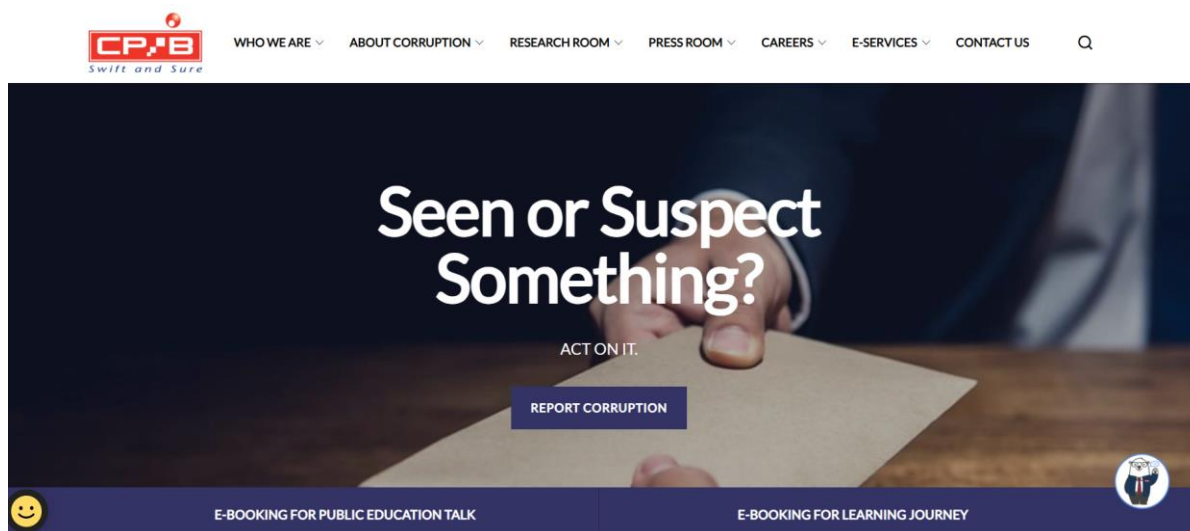

Рисунок 1.5 - Заголовна веб-сторінка Бюро розслідування корупційних дій Сінгапуру (СРІВ) [3]

Регулярно перевіряються спосіб життя, майновий стан і банківські рахунки чиновників, їхніх родичів і, що цікаво, друзів. Законом була введена «презумпція винності», коли наявність майна і активів, які не були спів розмірні зарплаті, вважаються свідченням корумпованості. Якщо особа не може пояснити походження свого майна і активів, вони вважаються такими, що були нажиті корупційним шляхом. У такому разі її можуть притягнути до відповідальності за корупцію.

Як не дивно, в Сінгапурі відносно несувора кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення. Згідно Закону про запобігання корупції (Prevention of Corruption Act (PCA) винну особу або компанію може бути притягнуто до штрафу в розмірі, що не перевищує 100 000 сінгапурських доларів (79 600 доларів США) та/або позбавлення волі) на термін, як правило, не більше п'яти років. Окремою статтею Закону максимальний термін спеціально подовжено до семи років для державних службовців. Справжня суворість покарання настає у разі повторного корупційного злочину, резонансної справи або масштабних

правопорушень, таких як побудова систематичних схеми хабарництва. В такому випадку покарання може включати довічне ув'язнення [32].

Уряд Сінгапуру провів масштабну реформу державної служби. Була створена прозора система управління з широким впровадженням цифрових технологій і електронного врядування. Підвищено зарплати державним службовцям до конкурентного з приватним сектором рівня.

Сінгапур переміг у війні з корупцією завдяки політичній волі керівництва держави і комплексному підходу, що охоплює законодавство, правоохоронні органи, систему державного управління, культуру нетерпимості до корупції в суспільстві. Це в свою чергу стало і є передумовою економічного успіху і сталого розвитку Сінгапуру.

Попри вражаючу ефективність антикорупційної політики наголосимо, що не для всіх країн сінгапурський досвід стане у нагоді. По-перше, повноваження Лі Куан Ю в боротьбі з корупцією були необмеженими, що майже неможливо реалізувати в демократичній країні. По-друге, сінгапурська антикорупційна стратегія втілювалась протягом десятків років, що теж неприйнятно для сучасного суспільства, що динамічно розвивається і потребує швидких змін.

Швеція

Швеція є однією з країн з найнижчим рівнем корупції у світі – 6 місце з 180 країн по рівню сприйняття корупції з 82 балами, завдяки чому її досвід у боротьбі з корупцією є цінним для України [36].

Швеція була першою країною у світі, яка Закон про доступ до публічної інформації від 1766 року запровадила відкритість державних документів. Цей закон гарантує громадянам доступ до документів і інформації, яка зберігається державними і адміністративними органами. Ось чому ця країна має довгу традицію відкритості, підзвітності та дотримання високих стандартів етики, що вочевидь зіграло ключову роль в мінімізації рівня корупції.

На сьогодні у Швеції відсутній єдиний державний орган, який відповідає за запобігання корупції в державному секторі. Існують різні установи, які мають повноваження пом'якшувати ризики корупції у відповідних сферах. Шведський національний орган управління фінансами є центральним підрозділом гармонізації внутрішнього контролю (IC) і внутрішнього аудиту (IA) і має повноваження щодо фінансового управління діяльністю уряду. Шведський національний контрольно-ревізійний офіс (Riksrevisionen) є вищим органом аудиту при парламенті Швеції (Риксдаг). Агенство правових, фінансових та адміністративних послуг (Kammarkollegiet) має повноваження контролювати фінансування політичних партій і виборчих кампаній. Немає центральних органів, відповідальних за пом'якшення ризиків громадської доброчесності під час лобювання чи нагляду за поданням декларацій про конфлікт інтересів. Цікаво, що Закон про свободу преси регулює доступ до інформації, але немає спеціального органу контролю за публічною інформацією.

Незважаючи на відсутність спеціальних органів з запобігання корупції, Швеція демонструє відданість доброчесності, досягаючи прогресу в дотриманні антикорупційних норм. Про це свідчить нещодавня оціночна доповідь Групи держав проти корупції (Greco), яка стосується дев'яти з п'ятнадцяти основних рекомендацій. Це демонструє відданість Швеції створенню відкритого та відповідального політичного середовища [45].

Щоб досягти таких вражаючих успіхів, Швеція вжила ряд масштабних і активних заходів. Вони включають програми етичної підготовки, методи запобігання конфлікту інтересів та антикорупційні ініціативи, розроблені спеціально для вищих політичних посадовців.

Усі державні службовці повинні дотримуватися етичного кодексу, який забороняє толерувати всі форми корупції. Політики та державні службовці в обов'язковому порядку декларують свої доходи, майно та активи, що дозволяє

контролюючим органам відслідковувати неправомірне збагачення. Політики несуть відповідальність перед виборцями та інформують про свою діяльність.

Через кілька років після початку антикорупційної кампанії чесність стала соціальною нормою серед чиновників. Що ж до високих зарплат, то спочатку вони перевищували зарплату робітників у 12-15 разів, проте згодом ця різниця знизилася до 2-3 разів.

Важливу роль відіграють освітні програми, спрямовані на формування громадської свідомості, чесності та етики, і активність громадянських організацій та медіа, які моніторять діяльність державних органів на предмет корупції.

Що стосується кримінальної відповідальності, вона досить м'яка. Зазвичай санкції за корупційні правопорушення такі як хабарництво, зловживання службовим становищем або конфлікт інтересів, включають в себе штрафи і/або незначні строки ув'язнення до 2 років. Максимальний термін покарання 6 років застосовується тільки у випадках масштабного правопорушення. Цікаво, що розмір штрафу і строку ув'язнення збільшується пропорційно посаді державного службовця. Чим вона вище, тим суворіше покарання.

Ще одна особливість кримінального законодавства Швеції полягає в класифікації хабарництва. Активне хабарництво - коли відбувається пропозиція або обіцянка неправомірної вигоди, і пасивне хабарництво - коли відбувається прийняття або вимога такої вигоди. Причому відповідальність і санкції по ним однакові.

На прикладі Південної Кореї, Сінгапуру і Швеції було розглянуто три ефективні стратегії протидії корупції, що відрізняються методами реалізації і умовами втілення. Всі вони відрізняються за сценарієм, механізмами реалізації та інструментами регулювання, хоча і мають багато спільних рис.

Корейська стратегія реалізується за допомогою жорстких репресивних і м'яких стимулюючих заходів, що передбачає максимальні строки позбавлення волі і штрафи при помірній зарплатні чиновників.

Сінгапурська стратегія реалізується за допомогою помірних репресивних і жорстких стимулюючих заходів, що передбачає середні строки позбавлення волі і невеликі штрафи при високій конкурентній зарплатні чиновників.

Шведська стратегія реалізується за допомогою м'яких репресивних і жорстких стимулюючих заходів, що передбачає мінімальні строки позбавлення волі і невеликі штрафи при в (на початковій стадії реалізації стратегії). Сьогодні зарплатня чиновників в Швеції ненабагато перевищує середню по країні.

Умови, в яких реалізовувалася антикорупційна стратегія в цих країнах теж відрізнялись. Так, корейська і шведська модель втілювалися в умовах демократичного суспільства, а сінгапурська – при авторитарному керівництві в державі. Шведська модель, на відміну від корейської і сінгапурської не передбачала створення спеціальних антикорупційних органів.

Спільними рисами всіх трьох моделей є системний підхід в реалізації антикорупційної стратегії, що поєднує розбудову спеціальної законодавчої бази, незалежність антикорупційних органів, участь громадян, громадських організацій і засобів масової інформації в боротьбі з корупцією, високі етичні стандарти, втілення спеціальних освітніх програм, незалежну судову систему та, що напевно є головним, політичну волю.

Виходячи з українських реалій і традицій, найбільш прийнятною моделлю є корейська стратегія боротьби з корупцією, що здатна забезпечити швидку і ефективну реалізацію антикорупційних заходів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

2.1 Аналіз стану і ефективності антикорупційної політики України

Україна має довгу історію корупції, і стикається як з дрібною, так і з великою корупцією. Дрібна корупція широко поширена, і значна частина населення сприймає її як майже неминучу. Громадяни «часто виправдовують свою участь у такій дрібній корупції тим, що високопосадовці та олігархи причетні до хабарництва значно більших масштабів» [46]. Експерти підраховали, що через корупцію в Україні щорічно втрачаються величезні суми – десятки мільярдів доларів [44].

Проведено безліч досліджень закордонними і вітчизняними інститутами і громадськими організаціями [25, 30, 42]. Розроблено підручники й посібники з протидії корупції, зокрема “Посібник з запобігання і протидії корупції” під редакцією проф. А.М. Михненка, „Організаційно-правове забезпечення сучасної антикорупційної політики“ за авторством С. Клімової і Т. Ковальнової [6; 12].

Втілювалося декілька антикорупційних стратегій. Так, ще 10 вересня 2003 р. під час чергової сесії Anti-Corruption Network (ACN) (Стамбул, Туреччина) глави восьми держав (Вірменії, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Росії, Таджикистану і України) підписали «Стамбульський антикорупційний план дій по боротьбі з корупцією (IACAP)». До 2023 року було проведено 5 раундів моніторингу виконання цього плану [31].

Нова стратегія боротьби з корупцією в Україні була викладена в документах Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) [1] і почала втілюватися з 2021 року.

Уже через рік почали відчуватися результати. Спостерігалось поступове зростання частки населення з негативним ставленням до проявів корупції: у 2021 році вона сягала майже половини (49,4%), а у 2022 році значно перевищила половину і становить 57,4%. Частка підприємців, які виступають проти корупції, продовжує перевищувати відповідну частку населення і також зросла у 2022 році до 60,3%.

Частка населення, яке стикалося з корупцією (за самооцінкою респондентів своєї причетності до корупції, у 2022 році зменшилася: з 26% до 17,7% та з 21,6% до 15,4% відповідно.

Частка респондентів, які повідомили відповідним органам про корупцію, з якою вони стикалися, зросла з 3,3% у 2020 році до 5,2% у 2022 році серед населення, хоча це все ще дуже низький показник; серед підприємців вона була майже вдвічі вищою – 12,8%. Істотної різниці між показниками 2021 та 2022 років не було, тому можна стверджувати про відсутність тенденції значного зростання частки респондентів, які повідомляють про корупцію.

Частка тих, хто підтримує діяльність викривачів, зменшилася у 2021 році, але зросла у 2022 році: їхню діяльність підтримує переважна більшість як населення (65,1%), так і підприємців (86%) [25].

Можемо себе тішити, що завдяки “титанічним зусиллям” Україна піднялася у рейтингу “Індексу сприйняття корупції” організації Transparency International за 2022 рік і посіла 116 місце зі 180 країн, набравши 33 бали. В 2021 році Україна посідала 122 місце. В 2023 році Україна набрала 36 балів зі 100 в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2023 рік (див. рисунок 2.1). Порівняно з минулим роком спостерігається зріст на 3 бали, що навіть за мирних умов вважається непоганим результатом. Як результат, Україна посідає 104 місце з 180 країн.

Такий же самий індекс мають Алжир, Бразилія та Сербія. 37 балів отримали Албанія, Аргентина, Білорусь, Гамбія, Ефіопія та Замбія. 35 балів

отримали Боснія і Герцеговина, Домініканська Республіка, Єгипет, Непал, Панама, Сьєрра-Леоне та Таїланд [47].

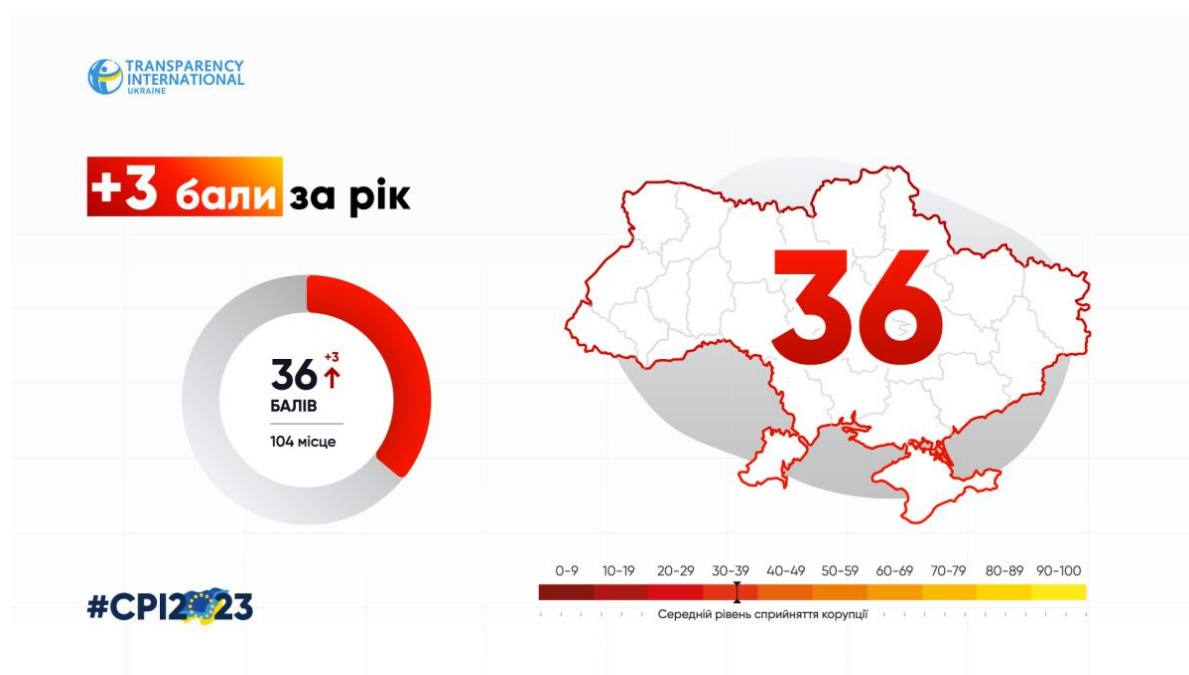

Рисунок 2.1 - Індекс сприйняття корупції в Україні за 2023 рік [47]

Незважаючи на війну, Україна є однією з небагатьох країн, яка значно покращила свої результати завдяки посиленню антикорупційної політики, набравши 11 балів порівняно з 2013 роком. Якщо ж застосувати лінійну інтерполяцію до графіку зростання індексу сприйняття корупції, представленому на рисунку 2.2, показників Данії (найменш корумпованої країни) в 90 балів, Україна досягне через 60 років.

Якщо ж орієнтуватися на менш «успішну» країну, таку як Південна Корея, то її показників індексу сприйняття корупції Україна зможе досягти протягом 25-30 років при самому оптимістичному, якщо нічого не зміниться. Враховуючи виклики, що стоять перед Україною, поточний соціально-економічний стан і очікування народу України, такі темпи боротьби з корупцією неприйнятні.

Рисунок 2.2 - Темпи зростання індексу сприйняття корупції в Україні [47]

У 2023 році НАБУ та САП відкрили 101 кримінальне впровадження, у яких повідомлено про підозру 257 осіб, Вищим антикорупційним судом винесено 100 обвинувальних актів щодо 233 осіб і ухвалено 65 вироків щодо 83 осіб, що були засуджені до реальних термінів. Серед резонансних справ відмітимо кримінальні справи, порушені проти екс-голови Верховного суду Всеволода Князева, екс-голови Фонду держмайна Дмитра Сенниченка, суддів Київського апеляційного суду, Юрія Сливи, В'ячеслава Дзюбіна та Ігоря Паленика, т.в.о. Міністра громад, територій та інфраструктури Василя Лозинського, нардепів Сергія Лабазюка та Андрія Одарченка.

Деякі гучні справи було доведено до суду в 2023 році і по ним винесено реальні вирoki: екс-суддю Чауса засуджено до 10 років із конфіскацією майна, екс-прокурора Дмитра Суса до 9 років з подальшим зменшенням до 7 років за рішенням ВАКС. Все начебто добре. Але з огляду на резонанс цих справ і об'єм суспільної і матеріальної шкоди, такі вирoki вважаються дуже м'якими. А якщо врахувати розповсюджену практику зменшення строку обмеження волі за гарну поведінку або за станом здоров'я, можна вважати, що ці особи уникнуть навіть

такого м'якого покарання. Також громадськість не була поінформована про обсяги і ефективність конфіскації майна, активів і грошей, набутих корупційним шляхом.

М'які судові вироки до корупціонерів взагалі викликають одразу у громадян. Наприклад, экс мер Полтави Олександр Мамай взагалі уникнув покарання – ціна питання угода зі слідством і 2 млн грн, перераховані на потреби ЗСУ. Экс-міністр екології Микола Злочевський також пішов на угоду зі слідством, перерахував на ЗСУ 660 млн грн та отримав штраф 68 тис. грн.

Справа экс-голови Романа Насірова, якому інкримінували одержання неправомірної вигоди в розмірі 733 млн гривень за забезпечення відшкодування 3,2 млрд гривень ПДВ агрокомпаніям, взагалі перетворюється на фарс. Роман Насіров був звільнений зі слідчого ізолятора під зменшену судом майже в 10 разів заставу в 55 млн грн.

Взагалі практика зменшення застави в суді по корупційних справах стає розповсюдженою, що викликає підозру в упередженості суддів і прокурорів.

З 2016 по 2020 рік три головні перешкоди для іноземних інвестицій в Україну залишалися незмінними: поширена корупція, відсутність довіри до судової системи, монополізація ринку та захоплення держави олігархами (див. рисунок 2.3) [38].

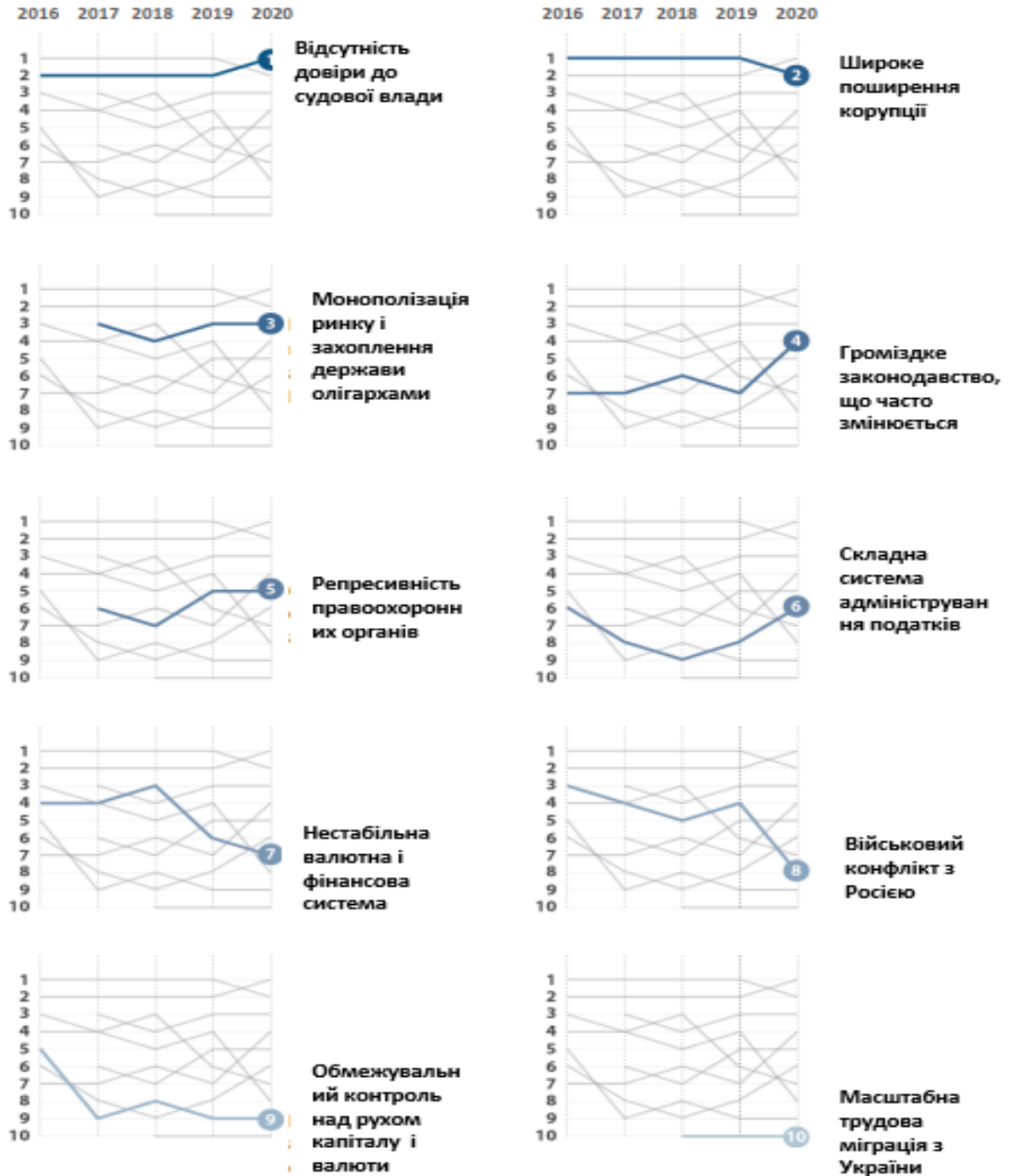

Рисунок 2.3 - Основні перешкоди для іноземних інвестицій в Україну в 2016-2020 роках [38]

Отже, попри нечисленні успіхи мусимо констатувати, що темп і ефективність антикорупційної боротьби бажає кращого, на що вказують

результати опитувань громадської думки, що були проведені в Україні на замовлення незалежних міжнародних організацій.

Не зважаючи на бадьорі рапорти НАЗК і в цілому правильні і схвалені західними партнерами кроки, за даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), населення України все ще вважає корупцію другою, після війни, найбільш серйозною проблемою України. (див. рисунок 2.4)

II. Наскільки серйозними є нижче перераховані проблеми для України?
(сума відповідей «дуже серйозна» та «скоріше серйозна»)

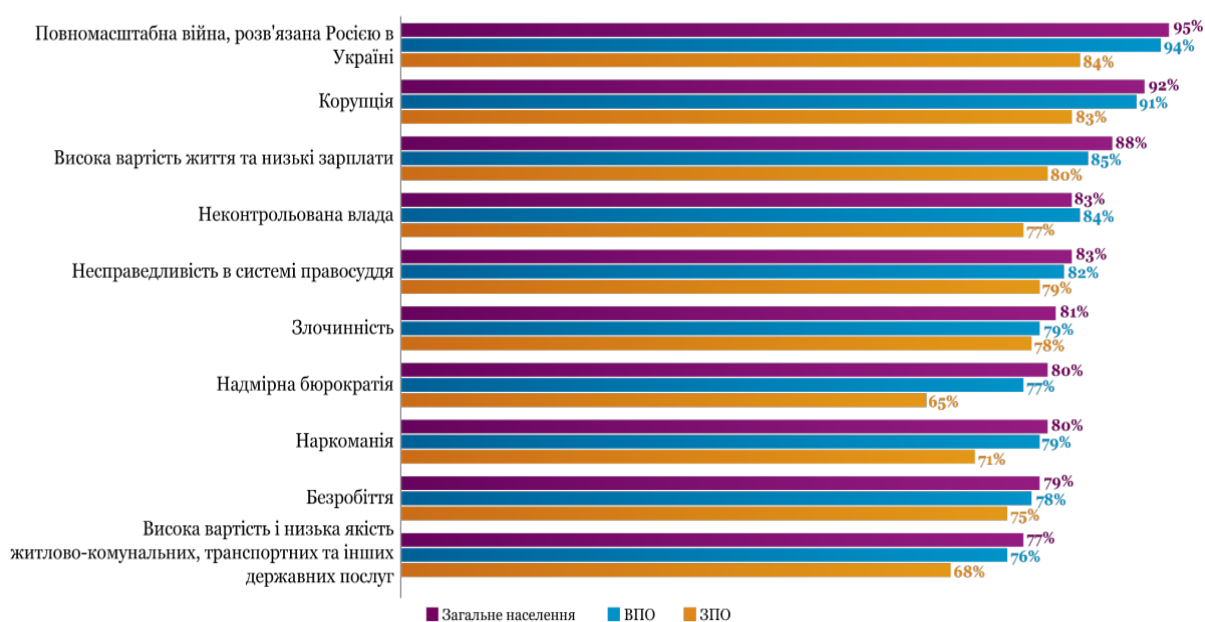

Рисунок 2.4 - Ставлення населення України до корупції, як однієї з найбільш на серйозних проблем України. [26]

Незмінною є низька довіра населення до антикорупційних органів. В 2021 році майже третина громадян вважала, що корупція поширена в органах, що повинні запобігати і боротися з корупцією. (див. рисунок 2.5).

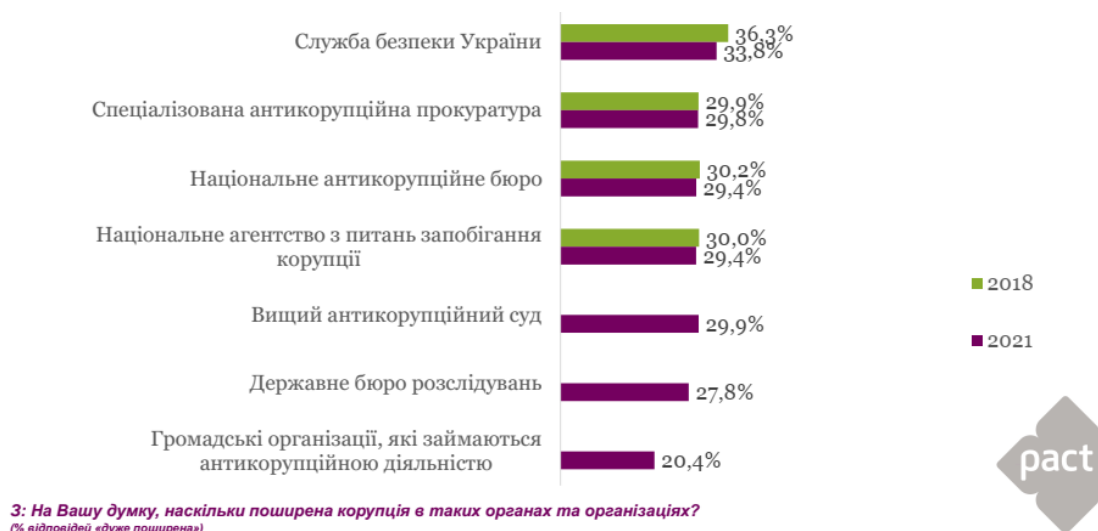

Рисунок 2.5 - Рівень довіри населення України до антикорупційних органів та організацій в 2021 році[25]

З 2021 року ситуація докорінно не змінилася. В 2024 році довіра населення майже до всіх органів і гілок влади, в тому числі антикорупційних, знаходилася на рівні 2021 року, що наглядно. Зазначимо, що зниження довіри не було стійким і відбулося після майже двократного зросту в 2023 році. (див. рисунок 2.6).

II: Наскільки Ви довіряєте органам та гілкам влади? (сума відповідей «цілком довіряю» та «скоріше довіряю»)

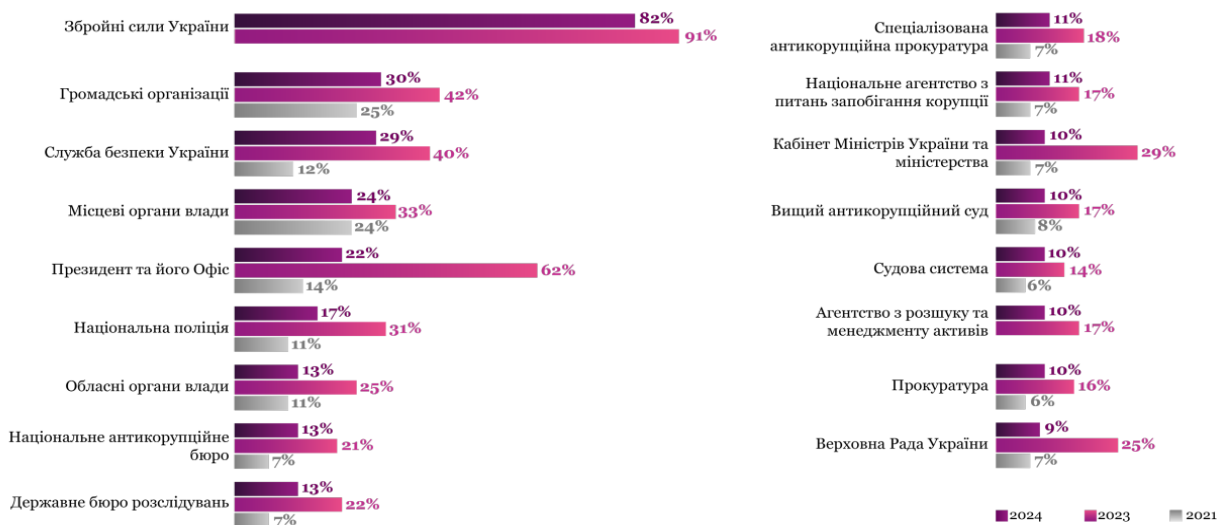

Рисунок 2.6 - Рівень довіри населення України до органів і гілок влади [26]

Лише 19% громадян України вважають, що Офіс президента має намір подолати корупцію (порівняно з 53% у 2023 році). Що цікаво, на критично низькому рівні знаходиться оцінка громадянами України роботи спеціально створених антикорупційних органів – тільки 14 % респондентів вважає, що НАЗК і ДБР мають бажання боротися з корупцією. (див. рисунок 2.7)

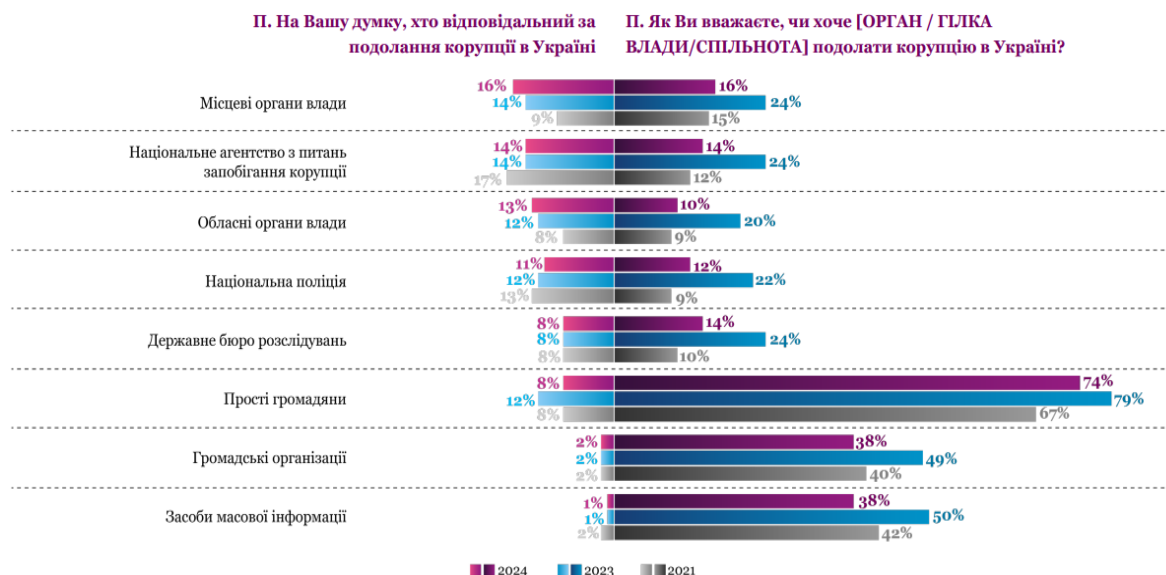

Рисунок 2.7 - Рівень сприйняття громадянами України ролі органів публічної влади, громадських організацій і засобів масової інформації в боротьбі з корупцією [26]

Цей феномен можна було б пояснити тільки тим, що населення України майже нічого не знає про втілення чинної антикорупційної стратегії в державі. Рівень обізнаності громадян України і з антикорупційних заходів, реформ і кампаній у 2024 році не перевищував 7 %. Але, вочевидь, за це відповідає не стільки слабка інформаційна політика держави, а насамперед низька результативність антикорупційних заходів і реформ, яка на думку респондентів

складала 15-21% для всіх гілок влади окрім НАЗК, для якого цей показник дорівнював 31 %.

Сприйняття ефективності антикорупційних заходів змінилося за останні 3 роки, що наглядно демонструє дані опитування, представлені на рисунку 2.8

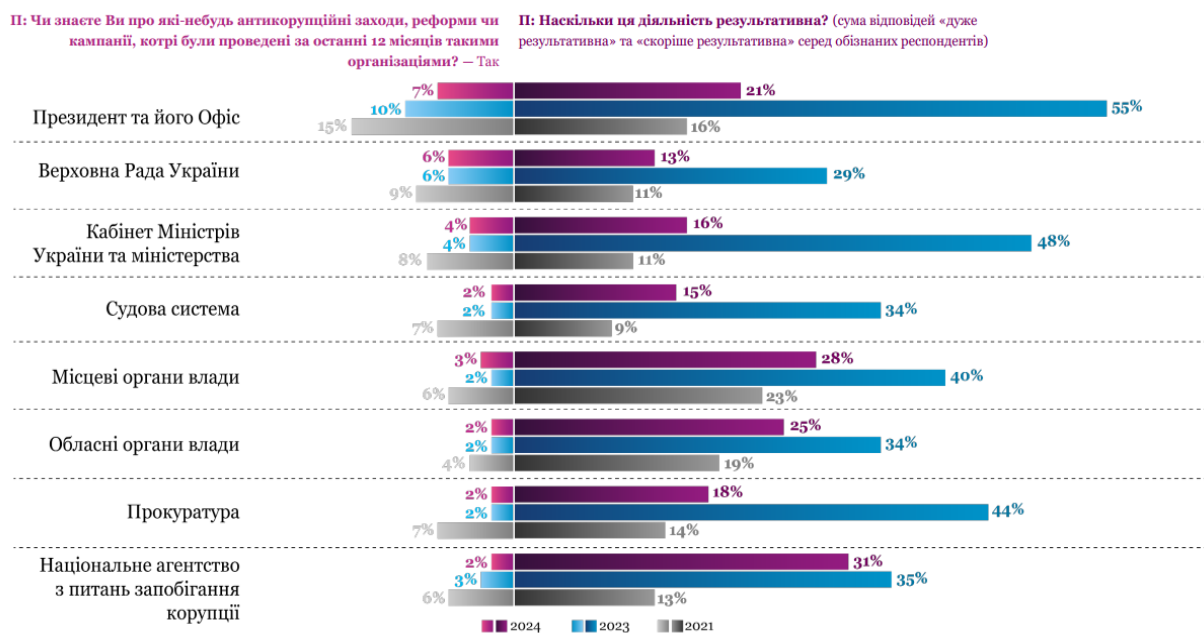

Рисунок 2.8 - Рівень обізнаності громадянами України з приводу антикорупційних заходів, реформ і оцінка їх результативності. [26]

Відкат до рівня 2021 року вочевидь пов'язаний з низькою ефективністю впровадження антикорупційної політики і відсутністю явних результатів боротьби з корупцією. Непрофесійні слідчо-процесуальні дії, що часто мали імітаційний характер, довготривалі судові процеси, м'які, умовні або навіть відсутні терміни покарань і не прозора процедура конфіскації активів, майна і коштів, набутих корупційним шляхом, вочевидь є одними з причин, що нівелювали довіру населення до антикорупційної політики держави.

Зневіра громадян в спроможності держави подолати корупцію призвела до того, що 63% громадян не повідомляють про факти корупції, оскільки вважають що це не дасть результату. [26]

За результатами соціологічного опитування серед населення та мерів щодо викликів і проблем, очікувань і загальних оцінок ситуації, проведеного дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Transparency International Ukraine за підтримки Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні “Взаємодія”». Виходячи з даних, представлених на рисунку 2.9, найбільшим ризиком у відновленні України населення бачить корупцію, причому одразу за двома параметрами: відсутність контролю та, як наслідок, розкрадання коштів (79%), повернення корупційних схем (75%).

Рисунок 2.9 - Основні побоювання українців щодо повоєнної відбудови держави [19]

Що стосується методів запобігання і протидії корупції більшість громадян України підтримує жорстку позицію по відношенню до корупційних правопорушників і не вірить в дієвість м'яких методів, таких як посилення громадського контролю і підвищення правової грамотності (див. рисунок. 2.10). Причому за 3 роки віра дієвість жорстких методів зросла, а м'яких впала.

П: Які з перерахованих заходів, на Вашу думку, могли б бути найбільш ефективними в боротьбі та запобіганні корупції? Оберіть 3 варіанти, починаючи з найважливішого.

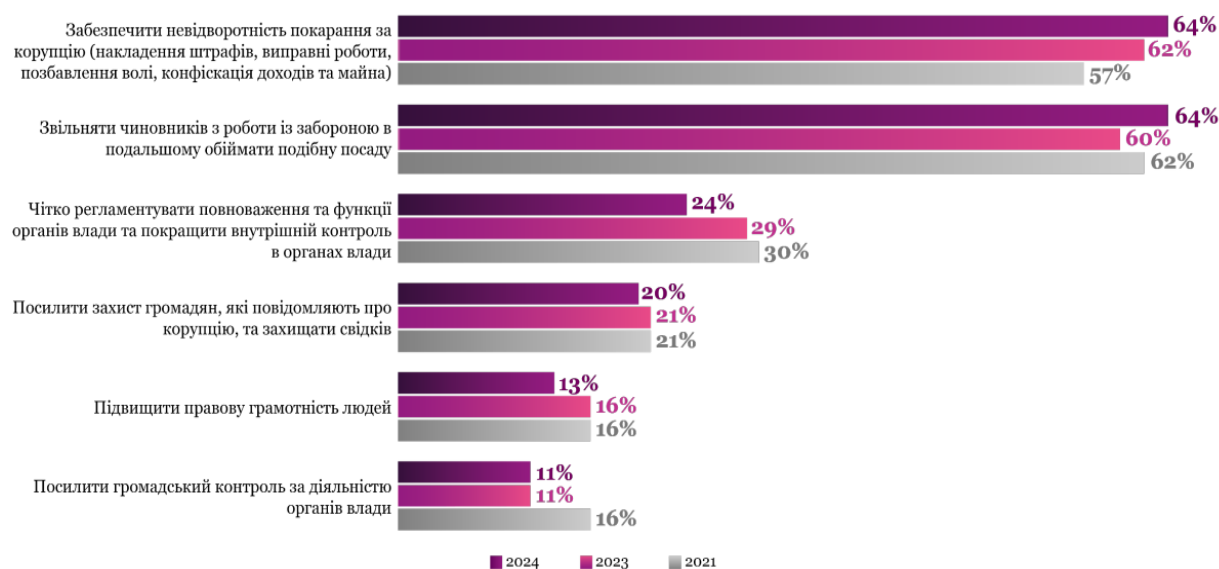

Рисунок. 2.10 - Сприйняття ефективності антикорупційних заходів [26]

Більшість громадян (64 %) схильється до жорстких репресивних методів, таких як позбавлення волі, конфіскація майна, звільнення з роботи (+7% за 3 роки). Менше чверті населення вірить у дієвість «м'яких» методів, таких як покращення внутрішнього і громадського контролю і підвищення правової грамотності людей (-5% за 3 роки).

Підсумуємо, що заважає громадянам брати активну участь у антикорупційній діяльності? Причин декілька, що ілюструються графікою на рисунку 2.11:

- недовіра до органів влади і антикорупційних інститутів;

- відчуття фізичної незахищеності;
- низька обізнаність про засоби боротьби з корупцією;
- відсутність відчуття, що твоя участь призведе до змін;
- недовіра до антикорупційних громадських організацій.

П: Що заважає Вам брати участь в антикорупційній діяльності?

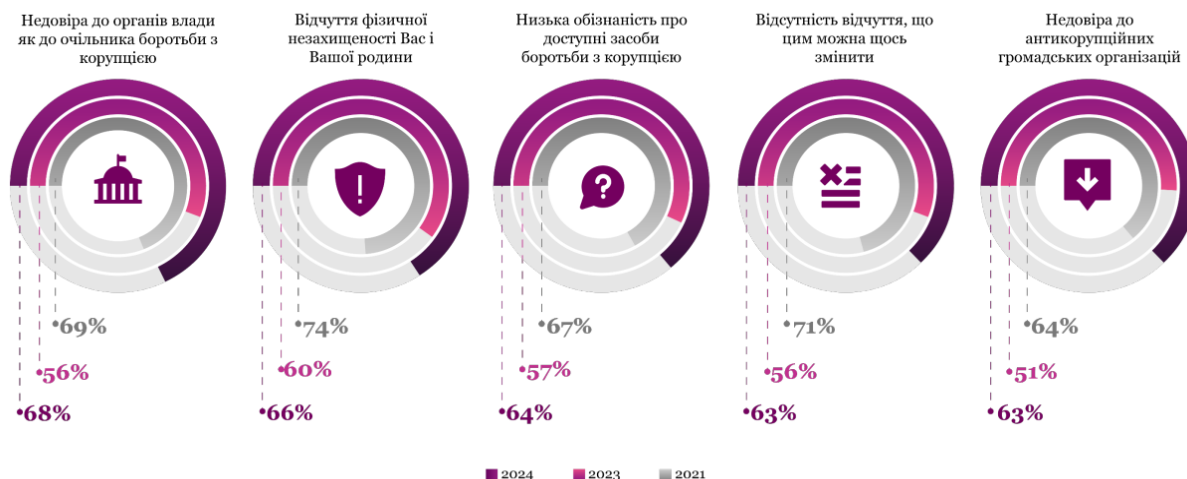

Рисунок 2.11 - Фактори, що заважають громадянам брати участь в антикорупційній діяльності. [26]

Отже, громадяни не бачать реальної ефективності чинної антикорупційної стратегії, що втілюється останні 3 роки. Тому, попри цілком правильні задекларовані і схвалені західними партнерами кроки, мусимо констатувати, що існуюча антикорупційна стратегія не є ефективною і потребує коригування.

2.2 Нормативно-правова база та інституціональна система запобігання і протидії корупції в Україні

Україна розробила систему законів і підзаконних актів для запобігання та боротьби з корупцією і створила декілька спеціалізованих незалежних органів з розширеними повноваженнями, завданням яких є виключно розробка і втілення державної політики України у сфері запобігання і протидії корупції.

Кримінальний кодекс України (ККУ).

Кримінальний кодекс не містить спеціального визначення корупційного правопорушення як поняття. Правопорушення, що можуть кваліфікуватися як корупційні, перелічені в статті 45 ККУ. Примітка до статті 45 ККУ під корупційними розуміє правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, коли вони вчинені вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, а також правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 ККУ [13].

Основні статті ККУ, що напряду стосуються як безпосередньо запобігання корупції, так і правопорушень, що можуть бути пов'язані з корупційними діями. Але, якщо перейти до кримінально-процесуальної практики засудження за сукупністю вироків, коли термін ув'язнення рахується по сумі статей Кримінального кодексу, наявність цих статей стане у пригоді, тобто особі, яка вчинила кілька злочинів, і за кожний з них винесено вирок, загальний термін ув'язнення визначається як сума термінів за кожним вирокком.

Серед основних „корупційних“ статей слід виділити такі.

Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Прийняття службовцем неправомірної вигоди у будь-якій формі (гроші, майно, послуги). Санкції: Штрафи, позбавлення волі (до 10 років для тяжких випадків). Конфіскація майна, заборона займати певні посади.

Стаття 368⁵. Незаконне збагачення. Карасться позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі. Пропонування чи передача вигоди посадовій особі з метою виконання або невиконання нею певних дій. Санкції: до 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Стаття 369-2. Зловживання впливом. Прийняття неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особами, які виконують державні функції. Санкції: до 5 років позбавлення волі.

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем. Використання посадовою особою своїх повноважень всупереч інтересам служби для отримання неправомірної вигоди або заподіяння шкоди. Санкції: до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна (для тяжких злочинів).

Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів. Використання коштів не за призначенням, що призвело до значних збитків. Санкції: до 6 років позбавлення волі.

Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Санкції: до 12 років позбавлення волі (для великих розмірів). До обставин, що обтяжують відповідальність належать скоєння злочину групою осіб за попередньою змовою, використання службового становища, неодноразовість або особливо великий розмір неправомірної вигоди.

Як бачимо, Кримінальний кодекс України забезпечує досить жорсткі покарання за злочини, що можуть супроводжувати корупційні правопорушення або бути кваліфікованими як корупційні злочини. Дотримання цих норм є критично важливим для протидії корупції, але правозастосування норм ККУ стикається з проблемою неузгодженості деяких його положень з антикорупційними законодавчими актами України, на що наголошується в

роботах українських вчених і в Антикорупційній стратегії України на 2021-2025 роки та забезпечення верховенства права в Україні. [29, 34, 35, 52, 49]

Зокрема, науковці зазначають, що в примітці до ст. 45 ККУ поза увагою залишаються злочини, що можуть розглядатися як корупційні або такі, що мають корупційну складову [9].

Закон України "Про запобігання корупції".

Закон України "Про запобігання корупції" є базовим документом, що регулює і антикорупційну діяльність в Україні. Він спрямований на зниження рівня корупції, підвищення довіри громадян до влади та забезпечення прозорості державного управління.

Прийняття закону було частиною зобов'язань України перед міжнародними партнерами і Європейським Союзом. Він був ухвалений Верховною Радою 14 жовтня 2014 року та набув чинності 26 квітня 2015 року.

Закон визначає основні принципи запобігання корупції, встановлює вимоги до державних службовців та посадових осіб, а також регулює діяльність органів, відповідальних за боротьбу з корупцією.

Закон поширюється на державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, народних депутатів, суддів, прокурорів, правоохоронців; осіб, які займають керівні посади в державних підприємствах і установах, а також громадян, які вступають у відносини з державними органами.

Згідно закону до суб'єктів, відповідальних за антикорупційну діяльність, відносяться Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) і Вищий антикорупційний суд (ВАКС).

Закон зобов'язує повідомляти посадових осіб про потенційний чи реальний конфлікт інтересів і передбачає механізми їх врегулювання.

Законом передбачено обов'язкове декларування майнового стану для державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Для цього в

2016 році була створена система електронного декларування, що зобов'язує всіх чиновників подавати декларації про доходи, витрати та майно через Єдиний державний реєстр декларацій, публічний доступ до якого здійснюється через реєстр НАЗК [5; 20].

Передбачена адміністративна, кримінальна та дисциплінарна відповідальність за корупційні правопорушення або отримання неправомірної вигоди, а також санкції за неподання декларацій і умисне недостовірне декларування.

Законом гарантується правовий захист викривачів корупції і навіть фінансову винагороду, якщо їхні дії призвели до викриття злочинів, пов'язаних з корупцією.

Закон також запобігає корупційним правопорушенням у приватному секторі шляхом заохочення компаній до впровадження антикорупційних програм до корпоративного менеджменту.

З моменту ухвалення до Закону вносилися численні зміни, які дозволили впровадження інструментів автоматичного моніторингу стилю життя посадовців, була посилена відповідальність за корупційні злочини, удосконалена процедура і правила декларування.

Закон України "Про Національне антикорупційне бюро України".

Закон України "Про Національне антикорупційне бюро України" регулює повноваження, діяльність і функції незалежного органу з розслідування корупційних правопорушень - Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Закон був прийнятий 14 жовтня 2014 року і набрав чинності 25 січня 2015 року.

Діяльність НАБУ направлена на запобігання, виявлення і розслідування корупційних злочинів, скоєних державними службовцями і посадовцями високого рівня і притягнення їх до відповідальності

НАБУ функціонує як державний правоохоронний орган, що діє незалежно від інших органів влади. НАБУ підзвітний Президенту України, Верховній Раді та Кабінету Міністрів в межах, визначених законом.

До структури НАБУ входять центральне управління та регіональні підрозділи. Ключовими співробітниками для розслідування справ є детективи.

Директор НАБУ призначається Президентом України за результатами відкритого конкурсу терміном на 7 років.

До компетенцій НАБУ входять ведення кримінальних справ щодо корупційних правопорушень посадовцями високого рівня, пошук і повернення державі активів і коштів, набутих в результаті діяльності, проведення оперативно-розшукових дій, слідчих дій та аналітичної роботи. Також НАБУ має право взаємодіяти з міжнародними антикорупційними організаціями щодо повернення активів, виведених за кордон.

Закон встановлює механізми захисту від незаконного втручання в діяльність бюро. НАБУ фінансується з окремої статті державного бюджету, що забезпечує його незалежність і захищає від незаконного втручання в його діяльність. НАБУ звітує про свою діяльність Верховній Раді, Президенту та Кабінету Міністрів. Аудит роботи НАБУ виконується зовнішньою комісією.

Ефективне розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією, на вищих рівнях влади, що є важливим кроком у протидії корупції та виконанні зобов'язань перед міжнародними партнерами.

Діяльність НАБУ сприяє підвищенню довіри суспільства до правоохоронної системи і державної влади, зміцнюючи позиції чесності та прозорості в державному управлінні. [21]

Закон України "Про Вищий антикорупційний суд".

Закон України "Про Вищий антикорупційний суд" (ВАС) окреслює повноваження та регулює діяльність Вищого антикорупційного суду (ВАКС), що

проводить судовий розгляд справ, пов'язаних з корупційними правопорушеннями. Закон був прийнятий 7 червня 2018 року та набрав чинності 14 червня 2018 року.

За основними положеннями Закону, метою ВАКС є забезпечення незалежного, неупередженого та справедливого судового розгляду корупційних кримінальних справ, які ведуться Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) та передаються до суду Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП).

Вищий антикорупційний суд не є тимчасовим органом, що створений тільки на період посилення боротьби з корупцією. ВАКС є постійно діючим судом у системі судоустрою України, що спеціалізується на справах про корупційні правопорушення.

До компетенції ВАКС належать розгляд справ щодо корупції серед високопосадовців, такі як, зловживання владою, хабарництво, незаконне збагачення тощо.

Судді до складу ВАКС обираються за результатами відкритого конкурсу, який організовує Вища кваліфікаційна комісія суддів України із залученням міжнародних експертів. Основні вимоги конкурсу: високий професіоналізм, доброчесність і досвід роботи в правовій сфері. Кандидати проходять ретельну перевірку за участі Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ), яка має право вето.

Діяльність ВАКС фінансується окремою статтею з державного бюджету, високим рівнем заробітної плати суддів і механізмом захисту впливу з боку державних органів і посадових осіб.

Створення ВАКС стало важливим кроком у боротьбі з корупцією в Україні, зокрема з корупцією серед високопосадовців.

Створення ВАКС стимулювалося вимогами міжнародних партнерів України з боку МВФ, ЄС і Світового банку щодо організації ефективних антикорупційних органів.

З 5 вересня 2019 року, коли Вищий антикорупційний суд розпочав роботу, було розглянуто низку резонансних справ, пов'язаних із корупцією у вищих ешелонах влади, що сприяло появи довіри громадян України до судової системи загалом.

Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру.

Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) було затверджено Наказом Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2016 року. [17]

Створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури було однією із вимог візової лібералізації між Україною і Європейським Союзом [25].

Наказ визначав статус, функції та порядок діяльності САП як структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, що відповідає за здійснення нагляду за дотриманням законності в діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ).

З 21 березня 2024 року Спеціалізована антикорупційна прокуратура перестала бути самостійним структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора (Генеральної прокуратури) і почала діяльність як юридична особа публічного права [21].

Діяльність САП регулюється Законом України "Про прокуратуру", Законом України "Про запобігання корупції", Законом України "Про Національне антикорупційне бюро України") та інших нормативно-правових актів.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України.

САП здійснює нагляд за дотриманням законів України під час досудового розслідування НАБУ, проводить процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, підтримує державне обвинувачення у корупційних справах, в тому числі при розгляді справ Вищим антикорупційним судом (ВАКС), представляє інтереси громадян і держави.

Фінансування САП з державного бюджету проводиться за окремою статтею, що гарантує її неупереджену діяльність. Встановлений високий рівень заробітної плати прокурорів також сприяє незалежності САП.

Керівник САП підпорядковується безпосередньо Генеральному прокуророві України і є його заступником за посадою. Керівник САП призначається Генеральним прокурором України за результатами відкритого конкурсу. САП має центральний апарат та регіональні підрозділи.

Цікаво, що до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури не можуть бути прийняті до служби особи, які протягом п'яти років з 2011 по 2015 роки працювали в антикорупційних підрозділах правоохоронних органів.

Закон України "Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки".

Закон України "Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки" був прийнятий 20.06.2022 р., набув чинності 10.07.2022 р. Видається нелогічним затверджувати стратегію на 2021-2025 роки із запізненням на півтора роки в липні 2022 року. Цей факт вкотре підтверджує відсутність політичної волі й бажання у правлячої верхівки подолати корупцію в Україні.

Закон затверджує Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки, що базується на 5 принципах, визначає 73 проблеми за 3 основними напрямками, що заважають ефективному впровадженню антикорупційної політики держави. Антикорупційна стратегія формулює напрямки і механізми вирішення означених проблем та критерії виконання [24].

Принципи Антикорупційної стратегії

1. Оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування.
2. Цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.
3. Створення зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб, що виключають корупційну складову.

4. Забезпечення невідворотності покарання за корупційні правопорушення.
5. Формування нетерпимості до корупції в суспільстві.

Основні напрямки Антикорупційної стратегії

1. Підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції.
2. Запобігання корупції у пріоритетних сферах.
3. Забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію.

В Антикорупційній стратегії визначено проблему неузгодженості деяких положень кримінально-процесуального законодавства і Закону про запобігання корупції. Одна із складових такої проблеми була вперше висвітлена в роботі [8], суть якої полягає в неузгодженості положень статті 18 Кримінального кодексу України, що визначає суб'єктом кримінальної відповідальності виключно фізичну особу. В той же час згідно статті 59 Закону України «Про запобігання корупції» в Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, повинні вноситися дані не тільки фізичних, а і юридичних осіб, причетних до скоєння корупційного правопорушення. Отже Закон України «Про запобігання корупції» передбачає притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності. Ця неузгодженість повинна бути виправлена, оскільки становить правову прогалину, яка дозволяє юридичним особам, що вчинили корупційні правопорушення, уникнути кримінальної відповідальності.

Боротьба з корупцією в Україні реалізується через інституціональну систему, що складається зі спеціально створених органів, що відповідають за розробку та впровадження антикорупційної політики, проведення розслідувань та розгляд справ у суді. Ця система є багаторівневою, з чітким розподілом функцій між різними органами та установами.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) здійснює превентивні функції, розробляє і формує антикорупційну політику, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) виявляє і розслідує корупційні злочини, Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) здійснює нагляд за

дотриманням законності під час розслідувань НАБУ, Вищий антикорупційний суд (ВАКС) здійснює судовий розгляд корупційних справ.

Справи по корупції підлягають розгляду у Вищому антикорупційному суді (ВАКС), якщо злочини стосуються високопосадовців або великих коштів і збитків, а їх розслідування і передача до суду здійснюється НАБУ та САП.

Інституціональна система запобігання й протидії корупції в Україні представлена на рисунку 2.11.

Рисунок 2.11 - Інституціональна система запобігання і протидії корупції в Україні

Варто зауважити, що створення й існування цих органів стало можливим лише за сприяння і, подекуди, і завдяки жорсткій позиції зарубіжних партнерів України.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ БОРотьБИ З КОРУПЦІЄЮ

3.1 Принципи, цілі і пов'язані з ними заходи

Як дороговказ пропонується використовувати стратегічні принципи боротьби з організованою злочинністю викладені в документі “Інструментарій з розробки високоефективних стратегій боротьби з організованою злочинністю”, що були розроблені управлінням ООН по наркотиках і організованій злочинності в 2021 році. [7].

З огляду на це визначаються чотири стратегічні принципи державної політики України по запобіганню і протидії корупції.

Попередження.

Попередження розповсюдження корупції у державних, приватних і політичних інститутах повинно бути спрямоване на вироблення здатності протистояти корупції як явищу, щоб не дозволити стати загальноприйнятною нормою у суспільстві.

Профілактика краща і дешевша, ніж лікування.

Переслідування.

Переслідування окремих корупціонерів, вертикально-інтегрованих корупційних груп і пов'язаних з ними організованих злочинних груп, дії яких збільшують витрати та ризики для держави, та виявлення їх незаконних доходів. Цей принцип спрямований на підрив та руйнування корупційних схем і унеможливорює ухиляння від покарання.

Захист.

Співпраця з викривачами корупційних дій і схем і потерпілими від корупційних дій, забезпечення дотримання їхніх прав та гарантій захисту.

Принципу захисту орієнтований як на викривачів корупційних схем, так і на потерпілих від корупційних злочинів, свідків, працівників правоохоронних органів, суддів, так членів їх родин.

Розвиток.

Розвиток партнерства та співробітництва на всіх рівнях, включаючи місцевий, національний та міжнародний рівні із залученням державного, неурядового, приватного та громадського секторів. Цей принцип, що становить саму суть боротьби з корупцією, має відображати складний та багатогранний характер проблеми, вирішення якої передбачає участь всього суспільства і міжнародної спільноти. У широкому розумінні принцип „Розвиток“ повинен застосовуватися в контексті принципів „Попередження“, „Переслідування“ та „Захист“. Це однаково актуально й важливо на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

Цілі і заходи в рамках принципу „Попередження“.

Цілі.

1. Усунення факторів, що призводять до залучення державних службовців, підприємців і населення до вчинення корупційних дій.

2. Підвищення цілісності та стійкості місцевих політичних інститутів та економіки до побудови корупційних схем. Інакше кажучи, економічний зиск від вчинення корупційних дій і злочинів не повинен перевищувати можливі наслідки в разі викриття і переслідування.

3. Подолання стереотипів про сталість корупції і неможливість її подолання, що склалися в суспільстві, особливо у випадках, коли в корупційну діяльність залучені вищі посадові особи.

4. Забезпечення можливостей для виходу зі складу вертикально-інтегрованих організованих корупційних груп, включаючи захист і реінтеграцію викривачів корупції, як осіб, що повідомляють про корупцію, так слідчих і судій, що діють в рамках втілення стратегічного принципу „Переслідування“.

Заходи.

1. Навчання з питань, пов'язаних з корупцією, на різних рівнях державного управління, адміністрування і надання державних послуг.

2. Інформаційні кампанії проти корупції як в офлайновому, так і в онлайн-форматі, робота з представниками громадянського суспільства та ЗМІ.

3. Широке висвітлення заходів проти корупції і результатів кримінальних і адміністративних впроваджень, судових рішень, конфіскацій майна і коштів корупціонерів.

4. Забезпечення прозорого управління та підвищення ефективності управління державними ресурсами на всіх рівнях.

5. Проведення податкової реформи з метою унеможливлення приховування доходів, нажитих кримінальним шляхом, і що не менш важливо, унеможливлення розпорошення цих доходів між членами родини корупціонера. Заборонити декларування готівки. Взагалі декларування готівки – це українське ноу-хау.

6. Усунення зайвого регулювання і ліцензування суб'єктів господарської діяльності, спрощення і збільшення прозорості роботи митниці, спрощення правил і посилення контролю над процедурою відшкодування ПДВ експортерами, тощо.

7. Втілення “презумпції корумпованості” для державних службовців. Держслужбовці повинні самі доводити, що майно і активи були набуті законним чином.

Приклад. Для сучасного Гонконгу чиновник, що бере хабарі, - нонсенс. Але ще 30 років тому це вважалося звичайною справою і 90% службовців були корумповані. У 1974 році була організована держструктура під назвою

«Незалежна комісія проти корупції» (НКПК), з дуже високими зарплатами співробітників, з офіцерами, котрі підпорядковуються тільки особисто губернатору і зі сторонніми громадськими спостерігачами, що склалися суцільно з інтелігенції і бізнесменів. Держслужбовцям, що жили на широку ногу, доводилося самим доводити, що майно було набуто ними законно. Якщо цього не вдавалося, їх чекав арешт і конфіскація майна. Також велику роль у боротьбі з корупцією зіграли громадяни, які брали участь у роботі «Незалежної комісії» шляхом скарг, інформуючи владу про випадки хабарництва, а також журналісти, що активно висвітлювали всі гучні процеси. Результат приголомшує - за 30 років рівень корумпованості вдалося знизити з 90% до 3%.

8. Підвищення престижності державної служби

Престиж, переваги і стабільність роботи на державній службі повинні перевищувати ризик її втрати. Державний службовець повинен розуміти, що в разі звинувачення і вироку по корупційній справі, він втратить всі пенсійні переваги і не буде мати жодного шансу бути прийнятим на роботу у будь-яку державну установу вдруге.

9. Забезпечення спрощених механізмів повідомлення про корупцію (у тому числі за допомогою засобів, заснованих на використанні цифрових технологій, таких як інтернет-ресурси та програми для смартфонів).

Приклад. Комісія з протидії корупції і захисту громадянських прав республіки Корея (Anti-corruption and Civil Rights Commission, Republic of Korea) розробила спеціальний інтернет-портал e-People для повідомлення будь-яким громадянином про корупційну діяльність [18]. З одним але. Одночасно була посилена відповідальність заявника за свідомо хибні повідомлення.

10. Фінансове заохочення викривачів корупції.

Цілі і заходи в рамках принципу „Переслідування“.

Цілі.

1. Виявлення корупційної злочинності

2. Руйнування бізнес-моделей вертикально-інтегрованих корупційних груп і пов'язаних з ними організованих злочинних угруповань.

3. Підвищення рівня ризиків, з якими пов'язана корупційна злочинна діяльність.

Заходи.

1. Створення об'єднаних баз даних для вільного доступу до інформації про корупційні злочини, корупціонерів, результатів антикорупційних розслідувань, конфіскованих коштів і майна.

2. Створення міжвідомчих підрозділів та цільових груп правоохоронців (включаючи слідчих із фінансових злочинів). Підрозділи зі збору оперативної фінансової інформації повинні відігравати роль координатору фінансової розвідки (включаючи повідомлення про підозрілі операції) та для підтримки антикорупційних розслідувань.

3. Розширення можливостей правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування корупційних злочинів та пов'язаних з ними організованих кримінальних груп із залученням розвідувальних служб, включаючи спеціальні методи розслідування, ведення справ та системи обліку судимостей.

4. Посилення відповідного законодавства, що забезпечує криміналізацію корупційної і організованої кримінальної злочинності, у тому числі:

- подвоювати строки кримінальних покарань для злочинів, здійснених під час дії надзвичайного і воєнного станів як за корупційні, так і за звичайні кримінальні злочини і правопорушення;

- розробити відповідні (ефективні, пропорційні та стримуючі) заходи покарання за скоєння злочинів, пов'язаних з корупційною діяльністю;

- посилити поточне законодавство за рецидиви корупційний і загально кримінальних дій. Наприклад, якщо правопорушник був вдруге затриманий і притягнутий до відповідальності, строк або адміністративне покарання повинні подвоюватися, якщо втретє – потроюватися і так далі.

- встановити відповідальність як фізичних, так і юридичних осіб;

- узгодити законодавчі акти про боротьбу з корупцією з законодавчими актами про відмивання грошей, щоб проводити відповідні заходи. Це дозволить заарештовувати та конфісковувати не тільки доходи і майно, нажиті в результаті корупційної діяльності, а і все майно, що належить не тільки корупціонеру, а і всім членам його сім'ї;

- чітке, однозначне та передбачуване тлумачення норм кримінального законодавства, щоб уникнути колізій, які можуть призвести до перекваліфікації кримінального впровадження на адміністративне;

- звужити поле дії адміністративних покарань за корупційні злочини. Наприклад, якщо незаконне збагачення внаслідок корупційних дій або збитки державі (громаді) перевищують 100000 гривень, особа, що скоїла корупційне правопорушення підлягає тільки кримінальному переслідуванню;

- ускладнити вихід зі слідчого ізолятора під залог по злочинах, пов'язаних з корупцією. Залог повинен перевищувати суму оціненої шкоди, завданою корупційною діяльністю, в 10 або більше разів;

- по життєве позбавлення права займати посади на державній службі;

- позбавлення всіх пенсійних переваг, передбачених статусом посадовця, анулювання трудового стажу і пенсійних внесків;

- дотримання прав людини та гендерних аспектів, включаючи захист прав особи під час розслідування, досудового тримання під вартою та позбавлення волі під час судового процесу, щоб унеможливити апеляційні заходи з боку адвокатів корупціонерів;

5. Позбавлення кримінального і адміністративного переслідування викривача корупційної діяльності, якщо він є учасником розгалуженої вертикально-інтегрованої корупційної схеми на базі угоди зі слідством. З одним але. Угода зі слідством набирає сили тільки в тому випадку, коли дії або свідчення викривача призведуть до реального завершення справи і вироку іншим учасникам

з пов'язаного корупційного ланцюга. Як приклад, використовувати американський досвід угоди зі слідством, коли угода набуває чинності в разі винесення реальних вироків іншим учасникам злочинної схеми. Інакше цей захід перетворюється на спосіб ухилення від відповідальності і пом'якшення вироку. Прецеденти заключення таких квазіугод є в Україні.

6. Навчання співробітників правоохоронних та судових органів та набуття ними додаткових знань та навичок технічного характеру, у тому числі в наступних областях:

- проведення аналізу;
- права людини та гендерні аспекти;
- використання законодавства (наприклад, для оцінки збитків від корупційних злочинів);
- планування та проведення розслідувань, включаючи використання конфіденційних та делікатних методів та можливостей;
- міжнародне співробітництво у справах, пов'язаних з корупційною діяльністю, з метою виявлення схем відмивання грошей через придбання майна і активів за кордоном.

Цілі і заходи в рамках принципу „Захист“.

Цілі і заходи в рамках принципу Захист передбачають захист від насильницьких дій з боку злочинних груп, пов'язаних з корупціонерами, безпекою життя і здоров'я як безпосередньо вразливих осіб (потерпілих від корупційних злочинів, викривачів корупційних схем, інформаторів, свідків, працівників правоохоронних органів і суддів), так і членів їх родин.

Цілі.

1. Порятунком вразливих осіб і членів їхніх родин від насильства та шкоди як під час розслідування та судового процесу, так і після кримінально-процесуальних дій.

2. Підтримка вразливих осіб та надання їм відповідної компенсації.

3. Попередження переслідування та дискримінації викривачів чи порушення їх прав на робочому місці.

4. Інформаційно-просвітницька робота, підвищення обізнаності з ризиками, що спіткають вразливих осіб.

Заходи.

1. Надійні та ефективні національні механізми роботи з викривачами, інформаторами і свідками (у тому числі через телефони довіри, веб-сайти та мобільні програми).

2. Розширення прав та можливостей викривачів і свідків, та виплата їм компенсації, у тому числі у вигляді грошових виплат або шляхом перерозподілу конфіскованих активів.

3. Здійснення посередницької діяльності між викривачем і правоохоронними органами на рівні місцевих спільнот (наприклад, у разі недовіри викривача до неупередженості правоохоронців), у тому числі особами, які мають авторитет у тій чи іншій місцевості.

4. Мобілізація низових підходів, наприклад, через місцеві бізнес-спільноти або професійні асоціації, для протидії здирництву і навмисним перешкодам з боку чиновників.

5. Ефективні програми захисту викривачів, свідків, правоохоронців, суддів і членів їх родин.

6. Надання юридичної, психологічної та соціальної підтримки викривачам і свідкам.

7. Попередження вразливих осіб про можливі ризики, надання їм необхідних ресурсів, щоб вони могли чинити опір або уникнути шкоди, і за необхідності, їх порятунку в ситуаціях, пов'язаних із жорстоким поведінням чи небезпекою.

Цілі і заходи в рамках принципу „Розвиток“.

Мобілізація громадянського суспільства, приватного сектора, представників ЗМІ, науково-освітніх кіл та багатьох інших суб'єктів може вимагати інноваційних підходів та інструментів, таких як спеціальні механізми фінансування, гранти та схеми стимулювання.

Більше того, транснаціональний характер легалізації корупційних доходів означає, що корупції неможливо ефективно протистояти без міжнародного співробітництва у всіх секторах - від координації операцій до спільного навчання та обміну передовим досвідом та висновками. Справді, протягом останніх двадцяти років спостерігається розширення співробітництва між країнами у боротьбі з корупцією, включаючи підвищення ефективності обміну технологіями та інформацією між відповідними суб'єктами кримінального правосуддя.

Приклад. Детективи ДБР спільно з іспанською поліцією провели обшуки у віллі колишнього одеського військкома Євгена Борисова, якого викрили на корупції та заарештували наприкінці липня. Нерухомість Борисова в Іспанії була арештована у 2023 році.

Цілі.

1. Застосування підходу за участю багатьох заінтересованих сторін.
2. Розуміння загальної відповідальності за проблему та обов'язки її вирішувати.
3. Зміцнення співробітництва на всіх рівнях, у тому числі на міжнародному.

Заходи.

1. Сприяння міжсекторальному діалогу, у тому числі між представниками громадянського суспільства, уряду та приватного сектору, як на національному рівні, так і на рівні місцевих і професійних спільнот.

2. Складання угоди про співпрацю з приватним сектором на рівні професійних спільнот і асоціацій, у тому числі щодо зобов'язань запобігання і дотримання жорстких санкцій у боротьбі з корупцією.

3. Створення на інституціональному рівні системи міжнародного співробітництва та взаємної правової допомоги (наприклад, через центральні органи та спільні слідчі органи), а також зміцнення формальних та неформальних каналів зв'язку і діалогу.

Пропонується розробити правові основи для співробітництва у сфері запобігання, розслідування та переслідування злочинів, пов'язаних з корупцією. Необхідно виробити спільне розуміння підходів до криміналізації та створенню широкого набору механізмів міжнародного співробітництва у кримінальних корупційних справах, включаючи взаємну правову допомогу, видачу злочинців, арешт і конфіскацію їхнього майна і активів, та інші форми співробітництва судових та правоохоронних органів.

4. Розробити регіональні, міжрегіональні та міжнародні стратегії протидії корупції, навчання та обмін передовим досвідом (правоохоронні органи, прокурори, науковці, тощо).

5. Налагодити ефективне співробітництво правоохоронних та судових органів шляхом укладання двосторонніх та/або багатосторонніх угод з метою, зокрема, збирання доказів, обміну активами та інформацією, передачі кримінального провадження, видачі та передачі засуджених осіб.

6. Робота з представниками науково-освітніх кіл, громадянського суспільства, приватного сектору та міжнародними партнерами з метою розробки, заснованих на фактичних даних підходів, до запобігання корупції, а також для обміну передовим досвідом.

7. Заохочення, захист та підтримка журналістських розслідувань, у тому числі стосовно корупції у вищих ешелонах влади, особливо у випадку виявлених зв'язків між корупціонерами і організованим злочинним світом.

3.2 Сценарії та ризики втілення стратегії

Позитивний сценарій.

Запропонована стратегія подолання корупції, що поєднує жорсткі репресивні і м'які стимулюючі заходи («корейський» варіант) прийнята і ефективно втілюється.

Маємо очікувати значних результатів по зменшенню ймовірності вчинення корупційних дій і їх наслідків. Зменшиться поле для політичної корупції, зруйнуються її міжрегіональні та міжнародні зв'язки, унеможливиться злиття з організованою злочинністю.

Корупція втратить вертикально-інтегрований характер і залишиться поодиноким явищем, що буде фіксуватися на рівні декількох відсотків (як в Данії). Сформується нова професійна етика в державній та муніципальній службі, яка дозволить оздоровити моральну обстановку у сфері державної та муніципальної влади і управління, що зменшить ймовірність вчинення корупційні дії. Україну чекає економічне зростання, посилиться повага громадян до органів публічної влади і їх довіра до навіть непопулярних реформ в економіці, державному управлінні і суспільному житті.

Базовий сценарій

Запропонована стратегія коригується і приймається «шведський» варіант, в якому найбільш суворі заходи кримінального переслідування в боротьбі з корупцією будуть вилючені із стратегічних принципів. Основний упор буде зроблено на вихованні доброчесності державних службовців, бізнесу і громадян. Кримінальна відповідальність за корупцію буде застосовуватися як виняток – основна увага буде приділятися тільки адміністративному і економічному покаранню.

З огляду на результат Швеції, цей сценарій також можна вважати вдалим. Але треба брати до уваги досить низький початковий рівень корупції в цій країні до початку боротьби з нею, майже цілковиту відсутність організованої злочинності і менталітет громадян. Швеція не проходила етап “негативного відбору”, який відбувався в Україні за часів радянської влади, коли по шаблях кар’єрної драбини просувалися безпринципні особистості, з двійною мораллю, коли декларувалося одне, а виконувалося протилежне. Навіть більше. За найбільш репресивних часів радянської влади чесні, порядні і принципові громадяни мали дуже мало шансів вижити.

Зважаючи на все це, досить сумнівно сподіватися, що громадяни будуть схильними до свідомості і чесності лише завдяки стимулюючим і освітнім заходам. Якщо навіть це можливо, процес займе десятки років, яких у України немає.

Катастрофи не станеться. Економіка буде повільно розвиватися без стрімкого зросту. Таким же чином буде повільно зростати добробут громадян і їх довіра до органів публічної влади. За таких умов проведення вкрай важливих непопулярних реформ, що можуть призвести до тимчасового зниження добробуту і соціальних стандартів неможливо.

Негативний сценарій.

Усе лишається все, як є.

Значного падіння в економіці і добробуті громадян не трапиться. Економіка буде розвиватися без значного зростання і структурної перебудови. Значно гірше може статися з державою. Зневіра громадян в можливість покращення життя і зростаюча нерівність в матеріальному, правовому і соціальному станах призведуть до падіння довіри до держави і заходів, що будуть реалізовуватися нею. Відбудеться зниження освітнього і професійного рівня населення (найбільш кваліфіковані і не схильні до корупції громадяни виїдуть за кордон), деградація керівних кадрів державних інститутів і, що найбільш суттєво

за теперішніх умов, збройних сил. На жаль тенденції до розвитку такого сценарію ми спостерігаємо вже майже 30 років, які значно посилилися в умовах війни, що може призвести до катастрофічних наслідків - втрати обороноздатності країни і державності.

Ефект від втілення кожного із сценаріїв на економіку країни можна проілюструвати результатами дослідження МВФ, що представлені на рисунку 3.1.

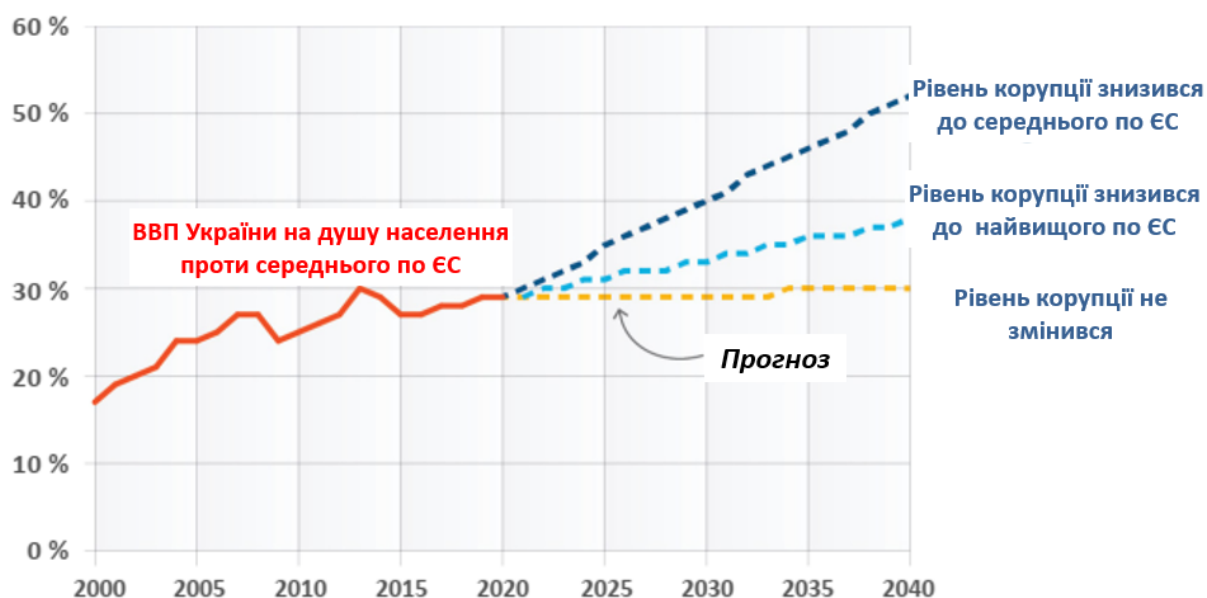

Рисунок. 3.1 - ВВП України на душу населення відносно середнього по ЄС у результаті втілення 3-х стратегій боротьби з корупцією [48]

Прогнозований зв'язок між зменшенням поширеної корупції, з одного боку, та економічним зростанням і пов'язаними з ним покращеннями життя громадян, показує, що зменшення корупції допомагає прискорити економічне зближення України з ЄС, що в свою чергу призведе до поліпшення добробуту громадян України. А от швидкість наближення вже залежить від правильного вибору антикорупційної стратегії.

Цікаво, що навіть у випадку майже повного викорінення корупції як явища, ВВП України на душу населення все одно буде майже в 2 рази меншим, ніж середній по ЄС. Але це вже питання модернізації економіки і залучення інвестицій, що в свою чергу тісно пов'язано з ефективним вирішенням проблеми запобігання і протидії корупції.

Ризики.

Втілення запропонованої стратегії може стикнутися з рядом ризиків.

1. Буквальне розуміння “європейських” цінностей.

Буквальне слідування європейським цінностям стане на заваді втіленню стратегічного принципу Переслідування, коли за основну стратегію боротьби обереться не репресивна ”корейська”, а ”шведська” стратегія, в якій акцент було перенесено на систему стимулів, які спонукатимуть населення до протидії корупції, встановлення високих етичних стандартів для державних чиновників і високі зарплати держслужбовців. [40]

У нашій країні намагання встановити високі етичні стандарти для державних чиновників буде розглядатися ними як слабкість системи. А імітування бурхливої діяльності наші люди всмоктали з молоком Радянського Союзу.

Встановлення тільки високих зарплат без страху втратити все – від грошей, майна і активів до пенсійного забезпечення - в нашій країні не працює. Це ми наочно бачимо на прикладі судової реформи, коли істотне підвищення заробітних плат суддів не призвело до підвищення їх доброчесності.

2. Протидія законодавців.

Прикриваючись європейськими цінностями законодавча і виконавча влада (в гіршому випадку навіть у особі Президента) будуть блокувати прийняття відповідних репресивних і конфіскаційних законодавчих актів, а також розпоряджень, що розширюють повноваження і міжнародну співпрацю антикорупційних органів.

За прикладами не потрібно далеко ходити. Всі ми знаємо епопею з штучно затягнутим конкурсом на керівні посади в САП, на роки затягнута організація Антикорупційного суду, перепони в організації і роботі НАБУ і САП.

3. Протидія Конституційного Суду.

Приклад. У 2015 році Україна прийняла закон, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, що було умовою бюджетної підтримки ЄС, але Конституційний суд України (КСУ) у лютому 2019 року скасував закон, визнавши його неконституційним. Результатом стало те, що всі справи про незаконне збагачення були закриті. ЄС подав пораду (*amicus curiae*) до КСУ щодо конституційності незаконного збагачення як кримінального злочину, але його аргументи не були прийняті КСУ. [24] Однак у жовтні 2019 року Верховна Рада все-таки ухвалила новий законопроект про відновлення кримінальної відповідальності за це правопорушення. Такі «гойдалки» неприпустимі.

4. Неприйняття громадянами України посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини.

Цей ризик можна вважати мінімальним, оскільки більше половини українців вважають невідворотність і суворість кримінального покарання найефективнішим заходом у боротьбі з корупцією [28].

5. Сповільнення економічного зростання

Як не дивно, цей парадоксальний ризик має сенс в умовах зарегульованої економіки, надлишкового ліцензування економічної діяльності, непрозорості і нечіткості правил взаємодії бізнесу і держави (податковою, митницею, експортним контролем, тощо).

Приклад. Стрімкий зріст економіки Південної Кореї в минулому столітті був можливий, в тому числі, за рахунок корупції, яка дозволяла вирішувати бізнесові питання досить швидко і без штучних перепон отримувати державну фінансову підтримку. Варто зазначити, що така модель до початку 2000-х років

вичерпала себе, що призвело до зворотного ефекту і мало не набуло катастрофічних наслідків. Кризові явища майже у всіх галузях високотехнологічної промисловості і, особливо, будівництві в Південній Кореї кінця 90х років минулого століття були наслідком, в тому числі, корупції, до якої пристосувався бізнес і почав зловживати цим. Аналогічні процеси спостерігаємо в Китаї зараз. Мінімізувати цей ризик можна за рахунок дерегуляції і прозорості взаємодії між державою і бізнесом.

ВИСНОВКИ

На основі узагальнення результатів дослідження теоретичних і практичних аспектів запобігання і протидії корупції в Україні та світі були сформульовані висновки й рекомендації для вдосконалення антикорупційної стратегії державної політики України.

На підставі аналізу наукових джерел, стратегічних документів і звітів міжнародних і громадських організацій були виявлені сфери поширення корупції та особливості її сучасного стану. З'ясовано, що корупція проявляється у різних сферах суспільного життя: політичній, економічній, правовій, соціальній і військовій. Сучасна корупція в Україні має низку особливостей, які значно підвищують її небезпеку. Завдяки системності й вертикальній інтегрованості корупція інституціалізувалася й перетворилася на значне масове явище, яке стає звичним елементом політичної та соціально-економічної системи країни. Корупційна злочинність стала високоінтелектуальною, що виражається у створенні витончених схем і продуманої системи безпеки, що допомагає уникати відповідальності і виходити на глобальний рівень. З 90-х років минулого століття відбулося зрощення корупційної і кримінальної організованої злочинності, що значно ускладнює оперативні й процесуальні дії з її запобігання.

На прикладі Південної Кореї, Сінгапуру і Швеції було розглянуто три ефективні стратегії протидії корупції. Усі вони відрізняються за сценарієм, механізмами реалізації та інструментами регулювання, хоча і мають багато спільних рис.

Корейська стратегія реалізується за допомогою жорстких репресивних і м'яких стимулюючих заходів, що передбачає максимальні строки позбавлення волі і штрафи при помірній зарплатні чиновників.

Сінгапурська стратегія реалізується за допомогою помірних репресивних і

жорстких стимулюючих заходів, що передбачає середні строки позбавлення волі і невеликі штрафи при високій конкурентній зарплатні чиновників.

Шведська стратегія реалізується за допомогою м'яких репресивних і жорстких стимулюючих заходів, що передбачає мінімальні строки позбавлення волі і невеликі штрафи при в (на початковій стадії реалізації стратегії). Сьогодні зарплатня чиновників у Швеції ненабагато перевищує середню по країні.

Умови, в яких реалізовувалася антикорупційна стратегія в цих країнах, теж відрізнялися. Так, корейська і шведська моделі втілювалися в умовах демократичного суспільства, а сінгапурська – при авторитарному керівництві в державі. Шведська модель, на відміну від корейської і сінгапурської, не передбачала створення спеціальних антикорупційних органів.

Спільними рисами всіх трьох моделей є системний підхід в реалізації антикорупційної стратегії, що поєднує розбудову спеціальної законодавчої бази, незалежність антикорупційних органів, участь громадян, громадських організацій і засобів масової інформації в боротьбі з корупцією, високі етичні стандарти, втілення спеціальних освітніх програм, незалежну судову систему та, що напевно є головним, політичну волю.

Виходячи з українських реалій і традицій, найбільш прийнятною моделлю є корейська стратегія боротьби з корупцією, що здатна забезпечити швидку й ефективну реалізацію антикорупційних заходів.

Установлено, що попри створення спеціальних антикорупційних органів і законодавства, ефективність боротьби з корупцією є низькою. Громадяни не бачать реальних результатів втілення антикорупційної стратегії, що проявляється в зростанні недовіри до державних органів загалом і небажанні сприяти боротьбі з корупцією, тому, попри цілком правильні задекларовані і схвалені західними партнерами кроки, мусимо констатувати, що існуюча антикорупційна стратегія не є ефективною і потребує коригування.

З'ясовано, що стан законодавчої, нормативно-правової бази не повністю

регламентує відносини у сфері запобігання і протидії корупції. Потребують нормативно-правового врегулювання проблема неузгодженості деяких положень кримінально-процесуального законодавства і закону „Про запобігання корупції“, зокрема таких, як притягнення юридичної особи, що вчинила корупційне правопорушення, до кримінальної відповідальності.

Розроблено комплексну стратегію у боротьбі з корупцією, що є комбінацією жорстких репресивних і стимулюючих методів, і базується на чотирьох стратегічних принципах: попередження, переслідування, захисту і розвитку. Принцип попередження спрямований на усунення факторів, що призводять до залучення державних службовців, підприємців і населення до вчинення корупційних дій і подолання стереотипів про сталість корупції. Принцип переслідування спрямований раннє виявлення фактів корупції, руйнування бізнес-моделей вертикально-інтегрованих корупційних груп і підвищення рівня ризиків, з якими буде пов'язана їх діяльність. Принцип захисту передбачає захист від насильницьких дій викривачів корупції, працівників правоохоронних органів і суддів. Утілення принципу розвитку мобілізує громадянське суспільство для розуміння загальної відповідальності за проблему і зміцнення співробітництва на всіх рівнях, у тому числі міжнародному. Для максимальної ефективності запропонована стратегія повинна втілюватися достатньо жорсткими методами, які унеможливають ухилення від суворої відповідальності.

У разі схвалення запропонованої стратегії маємо очікувати значні результати по зменшенню ймовірності вчинення корупційних дій і їх наслідків. Звузиться поле для політичної корупції, зруйнуються її міжрегіональні та міжнародні зв'язки, унеможливиться злиття з організованою злочинністю.

Корупція втратить вертикально-інтегрований характер і стане неприйнятною. Сформується нова професійна етика в державній та муніципальній службі, яка дозволить оздоровити взаємодію між державою, бізнесом і населенням, що в свою чергу зменшить ймовірність вчинення корупційних дій і

буде сприяти стрімкому економічному зростанню, збільшиться повага громадян до державних органів і їх довіра до навіть непопулярних реформ в економіці, державному управлінні й суспільному житті.

Головне, щоб подана стратегія знайшла належну підтримку всього суспільства - для цього потрібна не лише політична воля, а й сприйняття, небайдужість і залученість всіх громадян України.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, Національне агентство з питань запобігання корупції URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення 03.10.2024)
2. Берк Е. Міркування про революцію у Франції: монографія. 1790.
3. Бюро розслідування корупційних дій Сінгапуру CPIB (Corrupt Practices Investigation Bureau). URL: <https://www.cpi.gov.sg/> (дата звернення 03.10.2024)
4. Виступ Йоста Люнгмана на 8th Ukrainian Investment Forum 2017 : веб-сайт. URL:https://lb.ua/economics/2017/11/03/381007_mvfv_otsenil_poteri_ukraini.html (дата звернення 01.11.2017)
5. Єдиний державний портал декларацій. URL: <https://portal.nazk.gov.ua/login> (дата звернення 05.10.2024)
6. Запобігання та протидія корупції, Навчальний посібник, За редакцією професора А. М. Михненка, 4-те видання, перероблене й доповнене, Київ ДННУ “Академія фінансового управління” 2013
7. Інструментарій з розробки високоефективних стратегій боротьби з організованою злочинністю : Управлінням ООН по наркотиках і організованій злочинності, Відень, 2021.
8. Ковальова Т.В. Роль інституту кримінально-правової відповідальності юридичних осіб у правовому механізмі запобігання та протидії корупції. Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (Івано-Франківськ, 31 травня 2024 р.); за наук. ред. проф. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І.

П. Лопушинського; упоряд. Л. С. Мосора. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2024. С. 732-735.

9. Ковальова Т.В. Корупціогенність легалізації (відмивання) майна і доходів, одержаних злочинним шляхом: проблеми законодавчого визнання. «Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану»: мат-ли Всеукраїнського науково-практичного круглого столу, НЮА імені Ярослава Мудрого, 21 червня 2024 року. С. 67-70.

10. Комісія з боротьби з корупцією та захисту прав громадян Південної Кореї (ACRC). URL: <https://www.acrc.go.kr/en/> (дата звернення 01.12.2024)

11. Клімкін: вимога про антикорупційну прокуратуру — ключова для скасування віз / ЄП, 20 жовтня 2015, 14:16. Архів оригіналу за 21 жовтня 2015. URL:<https://web.archive.org/web/20151021120010/http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/20/7039719/> (дата звернення 07.11.2024)

12. Клімова С.М., Ковальова Т.В.. Організаційно-правове забезпечення сучасної антикорупційної політики: підручник. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2015. 252 с.

13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.12.2024)

14. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні / О. Г. Мельник // Юридичний науковий електронний журнал. - 2021. - № 2. - С. 32-35. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/5>

15. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції»/ Наук. ред. Хавронюк М. І. – К.: Ваїте, 2018. – 472 с.

16. Обвинуваченому ексголови ДФС Насірову знову продовжили дію обов'язків, Аналітичний портал Слово і Діло. URL:<https://www.slovoidilo.ua/2024/11/05/novyna/polityka/obvynuvachenomu->

eksholovi-dfs-nasirovu-znovu-prodovzhyly-diyu-obovyazkiv (дата звернення 01.11.2024)

17. Оголошення про початок діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, утвореної на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 08.12.2023 № 3509-IX, Наказ Офісу генерального прокурора України №52 від 19 березня 2024 року

18. Портал для звернень громадян Південної Кореї (Clean Portal)/ URL^ <https://www.clean.go.kr> (дата звернення 01.11.2024)

19. Потреби та погляди громадян України на те, як має виконуватись післявоєнна відбудова України – презентація дослідження суспільної думки, виконаного дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Transparency International Ukraine за підтримки Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні “Взаємодія”». URL: <https://ti-ukraine.org/research/shho-hvylyuye-ukrayintsiv-naprykintsi-2023-roku-rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannya/> (дата звернення 02.11.2024)

20. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення : 08.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18#Text> (дата звернення 05.10.2024)

21. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 07.10.2024)

22. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. Дата оновлення 08.11.2024 ю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення 07.10.2024)

23. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру : Наказ Генеральної прокуратури України № 149 від 12.04.2016 .

Втратив чинність на підставі Наказу Офісу Генерального прокурора № 125 від 05.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149900-16#Text> (дата звернення 07.10.2024)

24. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки / Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення 01.12.2024)

25. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз результатів загальнодержавних досліджень, проведених Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) за сприяння USAID і PACT Ukraine. Березень 2021 р

26. Стан корупції в Україні 2024: сприйняття, досвід, ставлення. Аналіз результатів загальнодержавних досліджень, проведених за сприяння USAID і PACT Ukraine. URL: https://www.dropbox.com/scl/fi/vramk3ececqdyb2tfwmdid/Pact-USAID-ENGAGE-AC-Poll-2023-Analysis_UKR.pdf?rlkey=875rqxui5y59ry5xue5kbmltd&e=1&st=bc14p9kv&dl=015 (дата звернення 01.12.2024)

27. Суд у Південній Кореї визнав екс-президента винною в хабарництві, Радіо Свобода, 6 квітня 2018 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29149287.html> (дата звернення 03.11.2024)

28. Українці назвали найефективніші методи боротьби з корупцією // Укрінформ, 25.09.2018 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2545455-ukrainci-nazvali-najefektivnisi-metodi-borotbi-z-korupcieu.html> (дата звернення 12.11.2024)

29. Хавронюк М. Визначення корупційних злочинів у КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: мат-ли VII Міжнар. наук.практ. конф. Київ, 8–9 груд. 2022 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 121-125.

30. Четвертий раунд оцінювання - Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів, Другий звіт – Оцінка відповідності Україна,

Прийнято на 89-му пленарному засіданні GRECO, Страсбург, 29 листопада – 3 грудня 2021 року.

31. Bakunchyk, L. Istanbul Anti-corruption Action Plan as a basis for anti-corruption reforms in Ukraine. *Socio-Economic Problems and the State*. 2016. 14 (1). С 76-82.

32. Business ethics and anti-corruption laws: Singapore, Online Publication of Norton Rose Fulbright, June 2016. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en-gb/about/our-firm> (дата звернення 04.11.2024)

33. Comparative analysis of the fiscal effect of tax evasion/avoidance instruments in Ukraine. CASE Україна. 2021. URL: <https://case-ukraine.com.ua/en/publications/comparative-analysis-of-fiscal-effect-of-tax-avoidance-instrument-use-in-ukraine-new-challenges/> (дата звернення 13.10.2024)

34. Corruption Perceptions Index 2023_South Korea // Transparency International URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/kor> (дата звернення 05.11.2024)

35. Corruption in Ukraine 2022: understanding, perception, prevalence, Report based on the results of the survey of population and entrepreneurs, National Agency on Corruption Prevention

36. Corruption Perceptions Index. Sweden. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/swe> (дата звернення 01.11.2024)

37. Enough is enough: How FinCEN Files exposes a broken system that keeps dirty cash flowing, International consortium of investigative journalists 2020. URL: <https://www.icij.org/investigations/fincen-files/enough-is-enough-how-fincen-files-exposes-a-broken-system-that-keeps-dirty-cash-flowing/> (дата звернення 08.11.2024)

38. Foreign Investor Survey Dragon Capital and the Centre for Economic Strategy, and Investment Attractiveness Index First Half of 2020 European Business Association November 2020

39. From Encrypted Drives To Amazon's Cloud -- The Amazing Flight Of The Panama Papers / Thomas Brewster *Forbes*. 05.04.2016 URL: <https://www.forbes.com/sites/thomasbrewster/2016/04/05/panama-papers-amazon-encryption-epic-leak/> (дата звернення 01.11.2024)

40. Lindbeck A. Swedish lessons for post-socialist countries : Institute for International Economic Studies, Seminar Paper No. 645, Stockholm, 1998, p.4 URL: <https://www.ifn.se/media/i4abyi33/wp498.pdf> (дата звернення 08.09.2024)

41. Neutze J, Karatnycky A. Corruption, Democracy, and Investment in Ukraine : Policy Paper, Atlantic Council: 2007, 40 p.

42. Reducing grand corruption in Ukraine: several EU initiatives, but still insufficient results, Special Report of the European Court of Auditors, 2021

43. Reforms in Ukraine after revolution of Dignity: what was done, why not more, and what to do next / edited by I. Miklos and P. Kukhta . Strategic Advisory Group for Support of Ukrainian Reforms 2019, 195 p. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/SAGSUR-book_WEB_ed.pdf (дата звернення 07.11.2024)

44. Roberts S., Ortung R. Changing corrupt behaviors assessment: addressing everyday corruption in Ukraine, 2015, p. 7.

45. Sweden. Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies // Fifth Evaluation Report. Adopted by GRECO at its 82nd Plenary Meeting (Strasbourg, 18-22 March 2019) URL: <https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/1680943be3> (дата звернення 07.10.2024)

46. Tanzi V. Corruption, Arm'Length Relationships, and Markets. *The Economics of Organised Crime*, edited by Gianluca Fiorentini and Sam Peltzman / Cambridge: Cambridge University Press), pp. 161-180.

47. Ukraine - selected issues / International Monetary Fund Country Report No 17/84, 2017, p. 15.